



**Dainius Elertas** – Klaipėdos universiteto Baltijos regiono istorijos ir archeologijos instituto jaunesnysis mokslo darbuotojas, Lietuvos jūrų muziejaus istorikas.

*Moksliniai interesai:* ankstyvųjų naujųjų laikų visuomenė Prūsijos šiaurėje, Klaipėdos miesto istorija, kultūros paveldas.

*Adresas:* Smiltynės pl. 3, LT-93100 Klaipėda.

*Tel.:* +370 ~ 616 15 158.

*El. paštas:* elertas@gmail.com.

**Dainius Elertas:** Junior Researcher of the Institute of Baltic Region History and Archaeology of Klaipėda University; historian of the Lithuanian Maritime Museum.

*Research interests:* society of early modern times in Northern Prussia, Klaipėda (Memel) city history, culture heritage.

*Address:* Smiltynės 3, LT-93100 Klaipėda.

*Tel.:* +370 ~ 616 15 158.

*E-mail:* elertas@gmail.com.

## Dainius Elertas

*Klaipėdos universiteto Baltijos regiono istorijos  
ir archeologijos institutas*

# XVI A. VISUOMENĖS SILUETAS ŠIAURINĖJE KURŠIŲ NERIJOS DALYJE

### Anotacija

Straipsnyje tiriama visuomenė, ūkis, demografinė padėtis XVI a. Kuršių nerijos šiaurinėje dalyje. Aptariami hipotetiniai šiaurinės nerijos gyventojų giminystės ryšiai ir kilmė. Statistiškai apdorojus surinktų mokesčių duomenis analizuojama gyventojų skaičiaus, gerovės, socialinės struktūros, gyvenamos nuosmukių bei pakilimų dinamika, mastas ir priežastys. Straipsnyje pateikiami asmenvardžiai, vietovardžiai, apdoroti statistiniai duomenys galėtų tapti medžiaga tolesniems lyginamiesiems ar ekonomikos, istorinės sociologijos, antropologijos, filologijos disciplinų tyrimams.

**PAGRINDINIAI ŽODŽIAI:** XVI a., Kuršių nerija, visuomenė, mokesčiai, Nida, Karvaičiai, Juodkrantė, Nagliai, Smėlio karčema, giminystė, ūkis, gyvulininkystė, žvejai, demografija, karčema, privilegija, teisė, maras, smėlio užpustymai.

### Abstract

The article investigates the society, economy, demographics of The Northern Curonian Spit in the sixteenth century. It is considered hypothetical genealogic relationships and origin of population of the northern Curonian Spit. After statistical analysis of the collected tax data, it is analyzed population, welfare, social structure, dynamics of lifestyle's lows and highs, extent and causes. Personal names, place names, processed statistics presented in this article could be material for further researches of comparative or economic, historical sociology, anthropology and filology subjects.

KEY WORDS: 16 century, The Curonian Spit, Society, Taxes, Nidden, Carwaiten, Schwar-zort, Negeln, Sandkrug, Kinship, Agriculture, Livestock, Fishermen, Demographics, Ta-vern, Privilege, Right, Plague, Sand blizzards.

DOI: <http://dx.doi.org/10.15181/rh.v0i15.834>

XVI a. šiaurinės Kuršių nerijos gyvenviečių praeitis nėra visai tamsi dėmė. Tačiau specialiųjų šio laikotarpio tyrimų iki šiol stinga. Iš dalies jų trūkumą kompensuoja visą Kuršių nerijos istoriją apibūdinantys veikalai. A. Bezenberger (Bezenberger 1889)<sup>1</sup>, F. Mager (Mager 1938)<sup>2</sup>, K. Forstreuter (Forstreuter 1931; Forstreuter 1981)<sup>3</sup>, O. Schliecht (Schliecht 1927)<sup>4</sup>, G. Willoweit (Willoweit I 1969; Willoweit II 1969)<sup>5</sup> pateikė pagrindinius išeities duomenis. Lietuviškai vokiškosios istoriografijos įdirbį apibendrinio Vl. Viliamas (Viliamas 1932)<sup>6</sup>, M. Baranauskas (Baranauskas 1995a, 1995b, 1996a, 1996b, 1999, 2001)<sup>7</sup>, P. Jakštas (Jakštas 1981)<sup>8</sup>, V. Gudelis (Gudelis 1998)<sup>9</sup>. Ji panaudota ir N. Strakauskaitės tyrimuose (Strakauskaitė 2001, 2010)<sup>10</sup>. Grįžimas prie pirminių istorijos šaltinių ir istoriografijos įdirbio vertinimo leidžia patikslinti nusistovėjusį praeities vaizdinį. Pažymėsime lenkų istoriko A. Giersziewski pastangą naujai pa-

<sup>1</sup> Bezenberger A. *Die Kurische Nehrung und Ihre Bewohner*. Stuttgart: J. Engelhorn, 1889.

<sup>2</sup> Mager F. *Die Landschaftsentwicklung der Kurischen Nehrung*. Königsberg: Grafe und Unzer, 1938.

<sup>3</sup> Forstreuter K. Die Entwicklung der Nationalitätenverhältnisse auf dem Kurischen Nehrung. *Alpreußische Forschungen*. Königsberg: Grafe und Unzer, 1931, Bd. 8, S. 239–261; Forstreuter K. *Wirkungen des Preusslandes*. Köln – Berlin: Grote, 1981.

<sup>4</sup> Schliecht O. *Die Kurische Nehrung in Wort und Bild*. Königsberg: Grafe und Unzer, 1927.

<sup>5</sup> Willoweit G. *Die Wirtschaftsgeschichte des Memelgebiets*. Marburg / Lahn: 1969, Bd. 1–2.

<sup>6</sup> Viliamas Vl. *Kuršių nerija. Slenkančios kopos ir jų įtaka sodyboms*. Kaunas: Sakalas, 1932.

<sup>7</sup> Baranauskas M. Smiltynė kaip smuklė ir užiegos namai. *Voruta*, nr. 30–31 (217), 1995 m. rugpjūčio 19–21, p. 10 ir nr. 32 (218), 1995 m. rugsėjo 1–8, p. 7; Baranauskas M. Senieji Nagliai. *Voruta*, nr. 20 (206), 1996 m. gegužės 19–31, p. 10; Baranauskas M. Naujieji Nagliai. *Voruta*, nr. 21 (207–208), 1996 m. birželio 1–15, p. 11; Baranauskas M. *Dingę Karvaičiai*. Klaipėda: Eldija, 1999; Baranauskas M. *O nerija, lietuviškoji, nuostabioji*. Klaipėda: Libra Memelensis, 2001.

<sup>8</sup> Jakštas P. *Kuršių nerijos kaimų istorija*. Šilutė, 1981 (mašinarštis).

<sup>9</sup> Gudelis V. *Lietuvos pajūris ir jūris*. Vilnius: Lietuvos mokslų akademija, 1998.

<sup>10</sup> Strakauskaitė N. *Kuršių nerija – Europos pašto kelias*. Klaipėda: S. Jokužio leidykla-spaustuvė, 2001; Strakauskaitė N. *Kultūros kraštovaizdis prie Kuršių marių*. Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla, 2010.

žvelgti į Vokiečių ordino karinę infrastruktūrą Kuršių nerijoje (Giersziewski 2007)<sup>11</sup>. 1540 m. ir 1569 m. vadinamųjų „Turkų mokesčių“ (Elertas 2010)<sup>12</sup> bei 1569 m. „Kuncų parapijos vizitacijos“ publikavimas atvėrė langą į Kuršių nerijos kasdienybę pasaulietinėje Prūsijoje (Wijaczka 2001, 286–307)<sup>13</sup>. Istoriografijos kontekste interpretuodami mokesčių rinkėjo fiksuotą informaciją bandysime brėžti ryškesnį XVI a. šiaurinės Kuršių nerijos visuomenės kontūrą.

## Geografinė apibrėžtis

Vokiečių ordino administracinis paskirstymas kūrė prielaidas skirti šiaurinę ir pietinę Kuršių nerijos pusiasalio pusę. Jų ribą aprašė 1368 m. Kuršo vyskupo ir Ordino žvejybos plotus Kuršių mariose nusakantis dokumentas: „quod homines Ecclesie libere piscari poterunt in mari Curo-nensi usque ad montem Cropsteyn linealiter procedendo contra latum lapidem [...] notandum Cropsteyn et Pillecop montes iacent in Nerya versus Memlam in alia parte ex opposite iacent andenburg et varisskin“ (Voigt 1848, 123–124)<sup>14</sup>. Kuršių nerijoje ją žymėjo plokščias akmuo tarp Grobšto ir Pilkopos kalnų. XIV a. pusiasalio pietūs buvo tiesiogiai valdomi Ordino maršalkai pavaldžios Rasytės flegerijos-kamerijos (Mager 1938, 117; Gierszewski 2007, 17), o šiaurė – administruojama Klaipėdos komtūrijos. 1525 m. susiformavus pasaulietinei Prūsijos valstybės administracijai

<sup>11</sup> Giersziewski A. Organization of Teutonic Military Infrastructure on Curonian Spit from 1283 A. D. up 1525 A. D. Baltijos regiono istorija ir kultūra: Lietuva ir Lenkija. Karinė istorija, archeologija, etnologija. *Acta Historica Universitatis Klaipedensis*. Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla, 2007, t. XV, p. 9–22.

<sup>12</sup> Plačiau kaip šaltinį „Turkų mokesčius“ pristatė: Elertas D. XVI a. pirmos pusės Klaipėdos valsčiaus dvarai Sambijos srities socialiniame kontekste. *Žemaitijos ir Klaipėdos krašto dvarų bruožai*. Vilnius: Etnokultūros globos taryba prie Lietuvos Respublikos Seimo, 2010 (elektroninė knyga): [http://www3.lrs.lt/pls/inter/w5\\_show?p\\_r=7131&p\\_d=94566&p\\_k=1](http://www3.lrs.lt/pls/inter/w5_show?p_r=7131&p_d=94566&p_k=1).

<sup>13</sup> „Kuncų parapijos vizitacija“ publikuota: Wijaczka J. *Wizitacja biskupa Sambijskiego z 1568 roku*. Torun: Towarzystwo naukowe w Torunu, Akademia Świętokrzyska w Kielcach, 2001. Ji buvo pristatyta Dariaus Barasos pranešime, skaitytame 2012 m. tarptautinėje konferencijoje, ir parengtame straipsnyje leidinio „Acta Historica Universitatis Klaipedensis“ numeriui. Dėl šios priežasties mūsų straipsnyje nenagrinėsime dvasinio ir konfesinio šiaurinės Kuršių nerijos dalies visuomenės gyvenimo ypatumų, o koncentruosimės į jo materialinę pusę.

<sup>14</sup> Voigt J. *Codex diplomaticus Prussicus*. Königsberg: In Comission bei Gebrudern Vorntrager, 1848, Bd. 3.

pietūs paskirti Rasytės burgrafijai (Bezenberger 1889, 200/40, 202/42; Diehlmann 1998, 247–252)<sup>15</sup>, o šiaurė – Klaipėdos didžiajam valsčiui (Forstreuter 1981, 285–286). Vokiečių ordino valstybėje susiklosčiusios sąsajos nenutrūko Prūsijos kunigaikštystėje. Kasdienybėje administracinė riba liko kiek sąlygiška. Dažnai įvairių struktūrų veikloje jos nepaisyta. Yra duomenų apie pusiasalio priklausinius žemyno pusėje. XIV–XVI a. Rasytės flegerija buvo tiesiogiai pavaldi Vokiečių ordino maršalui. Jam pavaldus buvo ir į Klaipėdos komtūriją įsiterpęs Ventės ragas su 1360 m. pastatyta pilimi. XVI a. jis priskirtas Klaipėdos komtūrijai (Willoweit I 1969, 107). 1486 m. Klaipėdos komtūro išduotoje Merten Storkirchenn (Martin Strokyrcher) privilegijoje laikyti Naglių karčema minimas sklypas arimų, pievų tarp „Morren brucke“ ir „Kallatische brucke“, pieva ties „Berselunng“ (Berselluncke). Tyrinėtojai šias vietas sieja su Kalote šiauriau Klaipėdos ir Ventės rago aplinka (Bezenberger 1889, 184/24). 1509 m. Klaipėdos komtūro privilegijoje Karvaičių karčemos laikytojui Benedictus Langerfeldt užrašyta teisė naudotis pieva tarp „Schwenzell“ ir „Windenburg“ (Windtburg). Jos tapatinamos su Svencele ir Vente (Bezenberger 1889, 185/25). 1610 m. privilegijoje Nidos karčemos laikytojui Peter Gerholz skiriamos pievos kitame marių krante – „auff Lockerorth“ (Leckerohrt), „auff Wentainen“ (Weyteinen) (Bezenberger 1889, 212/52). Lokerortas ir Ventainės giria yra Nemuno deltoje. 1569 m. Kuncų (Kunntzen) ir Šarkuvos (Sarckau) bažnyčių kunigas aptarnavo Karvaičių filiją (Cappellen zu Karweittenn) bei Rasytės (Rossitten), Pilkopos (Neustadt), Nidos (Nidden) kaimų bendruomenes (Wijazcka 2001, 289–307). Vizitacijoje tiesiai nurodoma, kad šiai parapijai priskirti du Klaipėdos didžiojo valsčiaus kaimai („Folgende 2 Dorfer gehoren ins Memlische“) (Wijazcka 2001, 299). Kuncų kunigui teko aptarnauti ir kaimų bendruomenes kitame marių krante – Išę (Insse), Lują (Loy), Karklę (Semnicken) (Wijazcka 2001, 301–305). Galima daryti prielaidą, kad šiauriausios Kuršių nerijos gyvenamos vietovės Smėlio karčemos gyventojai priskirti vokiečių Šv. Jono ar lietuvių Šv. Mikalojaus bažnyčioms Klaipėdos mieste. Taigi kasdienybėje administracinės ribos buvo peržengiamos, o Klaipėdos didžiajam valsčiui priskirtos Kuršių nerijos dalies žemėvaldos, administracinių struktūrų

<sup>15</sup> Diehlmann H. *Die Turkensteuer im Herzogtum Preussen 1540*. Hamburg: Hamburg Selbsterverlag des Vereins fur Familienforschung in Ost- und Westpreussen e. V. Sitz Hamburg, 1998, Bd. 1.

ryšiai siekė pusiasalio pietus bei žemyną. Tolesnis sąsajų tikslinimas tarp abiejų Kuršių nerijos pusiasalio dalių bei žemyno reikalautų atskiro tyrimo ir nėra mūsų uždavinys.

Istoriografijoje plačiai aptarta Kuršių nerijos gyvenvečių lokalizavimo problema. Turimi kartografiniai (svarbesni: *Prussia – Karte von Heinrich Zell.*, Nürnberg, 1542; *Prussia – Karte von Caspar Hennenberger*, Königsberg, 1576; rankraštinis nenustatyto autoriaus žemėlapis *Carte des terres devant le CurisHaffe de cote du Memmel*, 1648–1653; rankraštinis Juozapo Narūnavičiaus–Naronskio *Districtus Memelensis in Ducatu Prussie von der Schalwavonia*, 1673–1676; *Prussia – Karte nach der Simon’schen Landesaufnahme, Kapferstich von Sauerbrey nach Oefeld*, Berlin, 1772; rankraštinis ir spausdintas von Schroeter žemėlapių rinkinys – *Karte Ost-Preussen nebst Preussisch Litthauen und West-Preussen nebst dem Netzdistrict*, Berlin, 1803 ir kt.) ir iki šiol skelbti rašytiniai šaltiniai ko nors nežinomo ar jų vietos patikslinimo nepateikia (Jäger 1982; Dönhoff, Schneider-Kempf, Klemp, Harik, Jäger, Wörster 2011)<sup>16</sup>. Nors XVI a. nerijos gyvenvietės patyrė demografinių sukrėtimų ir pustomo smėlio poveikius, tame šimtmeetyje savo vietos pusiasalio šiaurėje jos nepakeitė. Tai lėmė daug veiksmių. Gyvenvietes jungė ilgo valstybinės svarbos kelio Karaliaučius–Klaipėda–Ryga atkarpa. 1560–1609 m. Prūsijai užstatu Kuršė tekus Grobinės fogtijai išaugo į Kuldigą bei Liepoją sukusios šio kelio šakos svarba (Balčius 1999, 201, 205)<sup>17</sup>. Nesiplėsdami į detalesnę istoriografijos atkartojimą pridursime, kad dauguma XVI a. šiaurinės nerijos gyvenviečių buvo toli nuo dabartinės savo vietos. Nida buvo nutolusi gerokai į pietus ir arčiau jūros. Juodkrantė laikyta ne pamario, o pajūro gyvenvieta. Arčiau marių įsikūrusius Naglius ir Karvaičius dabar mena tik vietovardžiai. Smėlio karčemos pagrindu susiformavusi Smiltynė savo pradinės vietos nepakeitė.

<sup>16</sup> Nuorodos į publikuotus šaltinius pateiktos anksčiau. Čia nukreipiame į kelis didesnius publikuotų senųjų žemėlapių rinkinius: Jäger Eckhard, *Prussia – Karten 1542–1810. Geschichte der kartographischen Darstellung Ostpreussens vom 16. bis zum 19. Jahrhundert. Entsehungsgeschichte der Karte – Kosten – Vertrieb*, Weissenhorn: A. H. Konrad, 1982; Dönhoff Marion, Schneider – Kempf Barbara, Klemp Egon, Harik Sabine, Jäger Eckhard, Wörster Peter, *Königsberg und Ostpreussen in historischen Ansichten und Plänen*, Ausburg – Berlin – Leipzig: Weltbild, 2011.

<sup>17</sup> Balčius M. *Elija ir Būtingė. Palangos istorija*. Klaipėda: Libra Memelensis, 1999.

## Gyvenvietės ir gyventojų skaičius

Pirmoji žinia apie šiaurinės nerijos gyventojų mokumą mus pasiekia 1515–1525 m. Nedatuotame Vokiečių ordino valdymo pabaigos dokumente išvardijami kaimai ir mokamas činšas: Sandberg (vėlesnė Sand Krug, Smėlio karčema, Smiltynė) – 5 ½, Juodkrantė – 34, Karvaičiai – 7 ½, Nagliai – 24, Nida – 16 markių. Pagal apmokestinimo dydį ir svarbą gyvenvietės išrikiuotos taip: Juodkrantė, Nagliai, Nida, Karvaičiai, Sandberg. Palyginkime su 1541 m. Klaipėdos valsčiaus fiskalinėje knygoje patektu činšą sumokėjusių kaimų sąrašu: Juodkrantė – 23 markės 45 šilingai, Karvaičiai – 40 markių 30 šilingų, Nagliai – 50 markių 15 šilingų, Nida – 50 markių 30 šilingų (Forstreuter 1981, 288). Į rinkėjo sąrašą nepateko šiauriausia pusiasalio gyvenama vietovė Sandberg, o vėliau Sandkrug (Smėlio karčema). Pagal surinktų mokesčių dydį kaimai išsidėsto kitaip: Nida, Nagliai, Karvaičiai, Juodkrantė. Todėl galima daryti prielaidą, kad 1515–1525 m. kaimų pajėgumas mokėti činšą buvo kitoks nei 1540–1541 m. Užbėgdami į priekį pasakysime, kad 1541 m. kaimuose surinkti činšo mokesčiai ne visai atitinka bendrą jų gyventojų skaičių.

Turkų mokesį rinkusio pareigūno duomenimis, šiaurinėje pusiasalio dalyje žmonės telkėsi į keturias „Turkų mokesčiuose“ minimas kaimų bendruomenes: Juodkrantės (Schwartzert 1540 m., Schwartzert 1542 m., Schwarzert 1563 m., Schwartzort, Schwarzort), Karvaičių (Crawayten 1540 m., Crabeithen 1542 m., Crabaitten 1563 m., Carwaiten), Naglių (Negeln 1540 m., Negeln 1542 m., Negelin 1563 m., Neegeln), Nidos (Nydden 1540 m., Nydden 1542 m., Niedenn 1563 m., Nidden)<sup>18</sup>. Natūralu klausti, kodėl į šį sąrašą nepateko šiauriausia pusiasalio gyvenama vietovė. Tai galėjo atsitikti dėl kelių priežasčių: nuo turkų mokesčio buvo atleisti valstybei ar valdovui pavaldūs pareigūnai, už tarnybą gaudavę tik tiesioginį atlygį; karinės struktūros; tiesiogiai valstybei ar valdovui pavaldūs ūkiniai, administraciniai vienetai, teikiantys pajamas tik išdui. Apie ją, t. y. Smėlio karčemą (Sandkrug), sužinome iš 1532 m., 1540–1541 m. Klaipėdos valsčiaus knygų. Matyt, ji buvo tiesiogiai pavaldi Klaipėdos didžiajam valsčiui ar valdovui, o gyventojai turkų mokesčio nemokėjo. Aišku viena, kad Smėlio karčema buvo svarbi ilgo kelio tarp Karaliau-

<sup>18</sup> Pateikiame visus „Turkų mokesčiuose“ paminėtų vietovardžių pavadinimus ir užrašymo datą.

čiaus–Klaipėdos–Rygos grandis. Čia raiti keleiviai ir vežimai su prekėmis laukdavo kelto per marias. Jų aptarnavimu rūpinosi įkurta karčema. Kelto tarnyba veikė jau Ordino valdymo metu. Todėl K. Forstreuter prielaida, kad XV–XVI a. sandūroje karčema Sandberg vietovėje tapati Smėlio karčelai, daugiau nei tikėtina (Forstreuter 1981, 286–288; Mager 1938, 167; Willoweit I 1969, 139–140). Mus pasiekusi kasmetinė surinktų mokesčių už persikėlimą per marias statistika tik patvirtina Smėlio karčemos ir kelto svarbą (Willoweit II 1969, 820). Kartu ji leidžia ieškoti prielaidų papildomoms karčemos funkcijoms. Ar mokesčiai už perkeliamus krovinius, vežimus ir keleivius buvo surenkami pačiame kelte, miesto pusėje, karčemoje?

„Turkų mokesčių“ ir istoriografijoje skelbiami fiskalinių Klaipėdos valsčiaus knygų duomenys apie šiaurinę Kuršių neriją leidžia apibendrinti XVI a. gyventojų skaičių, sudėtį, mokumą ir pasiskirstymą. Kaimų bendruomenės sudarė ir į mokesčių rinkėjų akiratį nepakliuvę asmenys – moterys, merginos, vaikai, paaugliai, luošiai ir išimtininkai. Jie surašinėjo tik ūkių, gyvulių šeiminkus bei samdinius, už kuriuos mokėti mokesčiai. Todėl F. Mager siūlė prie kiekvieno apmokestinto vyro dar pridėti 5 menamus jo šeimos narius (Mager 1938, 113). Mokesčių nemokėjo ir dalis pareigūnų, kuriems kunigaikštis skyrė visišką išlaikymą. Jei tokių būta, tai į mokesčių rinkėjų sudaromus sąrašus jie irgi nepateko. 1540 m. gegužės pabaigoje – 1540 m. birželio 24 d. užrašyti 56 turkų mokesčių mokėtojai. Iš jų 53 valdė savarankiškus ūkius ir 3 samdiniai (*Inblewthe*) (Diehlmann 2006, 112–113, 122)<sup>19</sup>. Gegužę užrašyta dviem asmenimis mažiau (Diehlmann 2006, 175). Remiantis 1540–1541 m. Klaipėdos valsčiaus knygomis šiaurinėje nerijos dalyje užrašyti 65 mokesčius mokėję asmenys, t. y. net 9 daugiau. Iš jų žvejais užrašyta 52 ir pusiau žvejais – 8, samdiniai – 2. Jei 1 karčemos laikytojo ūkis priskirtinas Smėlio karčelai, tai pridėjus dar vieną asmenį būtų 66 asmenys. Jie sudarė daugiau nei trečdalią visos Kuršių nerijos gyventojų (Mager 1938, 112). Abiejų sąrašų informacija parodo ir ūkių pasiskirstymą gyvenvietėse (1 lent.).

<sup>19</sup> Diehlmann H. *Die Turkensteuer im Herzogtum Preussen 1540*. Hamburg: Hamburg Selberstverlag des Vereins fur Familienforschung in Ost- und Westpreussen e. V. Sitz Hamburg, 2006, Bd. 2

1 lentelė

Vietovė	Turkų mokestis Skaičius – bir- želio 24 d., skliaustuose – gegužės pab.	Klaipėdos vals- čiaus knyga: žvejų skaičius, skliaustuose – sodybų	Klaipėdos vals- čiaus knyga: pusiau žvejų skaičius, skliaustuose – sodybų	Klaipėdos valsčiaus knyga: bendras skaičius su karčema
Nagliai	11	11 ir karčema	1	13
Karvaičiai	(11 ir 1 samdi- nys) 12	11 (12) ir kar- čema	4	16
Nida	(18) 20	18 (22) ir kar- čema	3 ir 1 samdinys	22
Juodkrantė	14, iš jų 3 sam- diniai	12 (14)	(2) ir 1 sam- dinys	14
Smėlio karčema	-	karčema	-	1

Pagal ūkių skaičių gyvenamos vietovės išsidėsto taip: Nida, Karvaičiai, Juodkrantė, Nagliai, Smėlio karčema. Minimieji samdiniai tik Juodkrantėje ir Karvaičiuose. Klaipėdos valsčiaus knyga, Klaipėdos valsčiaus skolininkų sąrašai nurodo didžiausiose gyvenvietėse (Nidoje, Nagliuose, Karvaičiuose) gyvenus ir pusiau žvejus. Su šia kategorija sietinas abiejų sąrašų neatitikimas 7 asmenimis pačiose didžiausiose gyvenvietėse – Karvaičiuose bei Nidoje. Be to, turkų mokesčių rinkėjo duomenys apie ūkių savininkus datuojami anksčiau – 1540 m. gegužę ir birželį, o Klaipėdos valsčiaus knygų vėlesni – pradėti kaupti 1540 m. ir baigti rinkti 1541 m. Tikėtina, kad didžiosiose gyvenvietėse būta didesnės socialinės įvairovės ir asmenų, neturėjusių savo ūkių. Todėl abiejuose šaltiniuose galimi tam tikri pokyčiai. Abiejų mokesčių mokėtojų sąrašų palyginimas leidžia teigti, kad, be 9 neatitikimų, kalbama apie tuos pačius žmones.

Išaugus vienai kartai demografinė padėtis dviejose gyvenvietėse mažai pakito. Netikėtumų pateikia Nidos (Niden) ir Karvaičių (Karwitten) bendruomenių aprašas 1569 m. birželio 5 d. Sambijos vyskupo Joachim Mörliin parengtoje „Kuncų parapijos vizitacijoje“. Joje fiksuojami ne tik tiesiogiai žvejyba besiverčiantys gyventojai. Nidoje surašyti 29 apmokestinti vyrai: karčemos laikytojas, 17 žvejų, 2 pusiau žvejai, 4 karčemos laikytojo



padėjėjai, 2 kameriro padėjėjai, 4 tarnai. Iš esmės žvejų skaičius liko tas pats kaip 1541 m., o pusiau žvejų – sumažėjo dviem. Karvaičiuose surašyti 27 apmokestinti vyrai: karčemos laikytojas, 19 žvejų, 3 pusiau žvejai, 2 padėjėjai ir 2 tarnai (Wijaczka 2001, 299–301). Palyginus su 1540 m. duomenimis, pastebimas šios bendruomenės žvejų skaičiaus augimas. Tačiau žvelgdami į 1541–1603 m. padėtį matome pokyčius priešinga kryptimi. Apibendrinkime vėlesnių Klaipėdos valsčiaus fiskalinių knygų, Klaipėdos valsčiaus skolininkų sąrašų (Mager 1938, 157, 170, 177, 182), 1569 m. Sambijos vyskupo Joachim Mörlin parengtos „Kuncų parapijos vizitacijos“ (Wijaczka 2001, 299–300) duomenis apie gyventojų skaičiaus kitimo statistiką per 63 metus (2 lent.).

*Lentelėje pažymėta: ž (žvejai), p (pusiau žvejai), s (samdiniai), k (karčema), skliaustuose – ūkių skaičius su tuščiomis sodybomis. Kintant gyventojų skaičiui einamaisiais metais, pasirenkami vėliausiai užrašyti duomenys.*

2 lentelė

Metai	Nida	Nagliai	Karvaičiai	Juodkrantė	Smėlio karčema
1540–1541 m.	18 ž, 3 p, 1 s, 1 k (23)	12 ž, 1 k (14)	11 ž, 3 p, 1 k (16)	12 ž, 1 s (16)	1 k
1542–1543 m.	20 ž, 1 k (23)	–	–	–	–
1553–1554 m.	–	13 ž, 1 k (14)	13 ž, 1 k (16)	15 ž (16)	–
1554–1555 m.	20 ž, 1 k (23)	–	–	–	–
1569 m.	29 apmokestinti vyrai: karčemos laikytojas, 17 žvejų, 2 pusiau žvejai, 4 karčemos laikytojo padėjėjai, 2 kameriro padėjėjai, 4 tarnai	–	27 apmokestinti vyrai: karčemos laikytojas, 19 žvejų, 3 pusiau žvejai, 2 padėjėjai ir 2 tarnai	–	–
1579–1580 m.	10 ž, 1 k (21)	–	–	–	–
1588 m.	6 ž, 1 k (18)	–	–	–	–

Metai	Nida	Nagliai	Karvaičiai	Juodkrantė	Smėlio karčema
1589–1590 m.	5 ž, 3 s, 1 k (18)	12 ž, 6 s, 1 k	10 ž, 3 s, 1 k (13)	8 ž, 9 s (16)	-
1592–1593 m.	-	-	-	7 ž, 6 s (16)	-
1594–1595 m.	8 ž, 1 k	-	-	-	-
1598–1599 m.	8 ž, 1 k	-	-	-	2 ž, 6 s, 1 k
1599–1600 m.	-	-	-	13 ž (16)	-
1600–1601 m.	-	-	9 ž, 1 k (14)	-	-
1603–1604 m.	2 ž, 1 k	11 ž, 1 k (12)	-	6 ž (16)	-

Norėdami paryškinti pokyčius atskirai pateikiame duomenis apie 1540–1604 m. Kuršių nerijos šiaurinės dalies gyventojų mažėjimo bei sodybų tuštėjimo dinamiką atskirose vietovėse (3 lent.).

*Lentelėje pateikiamas tuščių sodybų skaičius, skliaustuose – naujai apgyvendintų sodybų skaičius, laužtiniuose skliaustuose – bendras numanomas visų ūkių skaičius įskaitant ir karčemas.*

3 lentelė

Metai	Nida	Nagliai	Karvaičiai	Juodkrantė	Smėlio karčema
1540–1541 m.	4 (4) [23]	1 (1) [13]	1 [15]	4 (2) [16]	-
1542–1543 m.	2 (2) [23]	-	-	-	-
1553–1554 m.	-	-	-	-	-
1554–1555 m.	-	-	-	-	-
1569 m.	-	-	-	-	-
1579–1580 m.	10 [21]	-	-	-	-
1588 m.	11 [18]	-	-	-	-
1589–1590 m.	12 [18]	-	2 [13]	7 [16]	-
1592–1593 m.	-	-	-	8 (1) [16]	-
1594–1595 m.	9 [18]	-	-	-	-
1598–1599 m.	9 [18]	-	-	-	[3]
1599–1600 m.	-	-	-	2 (6) [16]	-
1600–1601 m.	-	-	5 [14]	-	-
1603–1604 m.	15 [18]	1 [13]	-	9 [16]	-

Šiek tiek išaugo tik Smėlio karčema. Mažiausiai nuostolių patyrė Nagliai ir šio kaimo ūkių skaičius išliko beveik nepakitęs visą XVI a. antrąją pusę. Po truputį mažiau kaip trečdalis gyventojų neteko Karvaičiai, tačiau branduolys išliko. Jiems kritiškas tapo prieš 1589 m. prasidėjęs ir po 1601 m. trukęs laikotarpis. Juodkrantė patyrė gyvenvietės plėtros (1541–1554 m., 1599–1601 m.) ir nuosmukio (prieš 1589–1593 m., 1603–1604 m.) šuolius. Labiausiai iš visų sumenko Nida. 1570–1579 m. netekus beveik pusės gyventojų prasidėjo nuosmukis, kuris tęsėsi iki 1593 m. Sąlyginį 1594–1599 m. Nidos atsigavimą pakeitė 1599–1602 m. įvykusi katastrofa. 1540–1541 m. ir 1601–1604 m. gyvenviečių raidos tendencijas atitinka žvejojusiųjų skaičiaus kaita (4 lent.).

4 lentelė

Vietovė	1540–1541 m.: žvejų skaičius	1540–1541 m.: pusiau žvejų skaičius	1601–1604 m.: žvejų skaičius	Skirtumas žvejų ir skliaustuose bendras
Nagliai	12 ž	-	11 ž	-1
Karvaičiai	11 ž	3 p	9 ž	-2 (-5)
Nida	18 ž	3 p	2 ž	-16 (19)
Juodkrantė	12 ž	-	6 ž	-6
Smėlio karčema	-	-	2 ž	+2

Bendras mokesčius mokėjusių žvejojusiųjų skaičius sumažėjo nuo 59 iki 30, t. y. beveik pusiau. Po 1569 m. šiaurinėje Kuršių nerijoje nebe-fiksuojami pusiau žvejai, o 1592–1599 m. surašyti paskutiniai samdiniai (Juodkrantėje, Smėlio karčemoje). Tai leistų daryti prielaidas apie pakitusias sąlygas, kuriomis išgyveno tik valdantieji žvejybos priemonės. Nagliuose ir Juodkrantėje žvejų skaičius išliko beveik nepakitęs. Karvaičiai ir ypač Nida patyrė demografinį nuosmukį. Didžiausia bendruomene šiaurinėje Kuršių nerijoje tapo Nagliai, o antroji – Karvaičiai. Aptarkime 1570–1593 m. ir 1589–1604 m. vykusių procesų priežastis, lėmusias šias permainas.

## Gyventojų skaičiaus mažėjimo priežastys

Iš amžių glūdumos pasiekusiame maldavime apsaugoti nuo karo, bado, maro išvardytos baisiausios XVI–XIX a. nelaimės. Šie apokalipsės raiteliai klestinčias gyvenvietes paversdavo mirtimi alsuojančia dykra. Neturime jokių duomenų apie 1500–1604 m. didesnius karo veiksmus Kuršių nerijoje. Tik 1502 m. pareigūnai perspėjo gyventojus dėl plėšikaujančių būrių ir ragino saugoti savo turtą (Elertas 2001, 196)<sup>20</sup>. XVI a. Kuršių nerijoje gyventojų skaičiaus mažėjimo ir apleistų ūkių atsiradimo priežastis – maro epidemijos bei pustymai. Vėjo nešamo smėlio galia augo pamažu. Pabrėšime į jūros krantą išplaunamo smėlio svarbą (Žilinskas, Jarmalavičius, Minkevičius 2001)<sup>21</sup>. Neįvertinti 1510 m. rugsėjo 10 d. audros, pragraūžusios Aistmarių nerijos protaką ties Senąja Piluva ir atvėrusios Priegliaus srovę, padariniai Sambijos krantų erozijai. Čia plūstelėjus pagrindinei upės srovei už kelių mylių į pietus buvusi senoji protaka užako. Dėl ypatingos svarbos Karaliaučiaus laivybai naujoji protaka buvo prižiūrima ir stiprinama (Ohlert 1866, 97–99; Dovlenko 2009, 17–18)<sup>22</sup>. Kiek šis procesas turėjo įtakos krantų erozijai – neatsakyta. Vėjo genamų smėlio kopų susidarymu kaltinti vien mišką kirtusius ar kitaip želdynus niokojusius nerijos gyventojus būtų per drąsu. Tačiau žmogaus veikla taip pat prisidėjo prie slenkančių kopų atsiradimo. XVI a. neišsąmonintas ryšys tarp smėlio judėjimo ir augalijos. Todėl valdžia į čia augantį mišką, giraites, krūmynus žvelgė kaip į naudmenis. Šiaurinėje nerijos pusėje mediena kiršta Juodkrantės sengirėje. 1593 m. Klaipėdos valsčiaus apyskaitoje rašoma apie Juodkrantės gyventojų lažo prievolę miške paruošti ir pristatyti valdžiai 15 achtelių medienos. 1589–1600 m. jie turėjo pristatyti 16 ½ achtelių degių malkų (Mager 1938, 66, 168). Tai, kad iš kitų gyventojų nereikalauta medienos ruošinių, netiesiogiai nurodo miškų trūkumą likusioje pusiasalio dalyje.

Netiesiogine smėlio pustymų paskata tapo gyvenvietes ištuštinęs maras. Maras apimdavo dideles teritorijas ir pasiglemždavo daugelį gyvybių.

<sup>20</sup> Elertas D. Nidos kronika 1366–1964 m. *Baltija*. Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla, 2001.

<sup>21</sup> Žilinskas G., Jarmalavičius D., Minkevičius V. *Eoliniai procesai jūros krante*. Vilnius: Lietuvos geografijos institutas, 2001.

<sup>22</sup> Ohlert B. Skitzzen aus Alt-Preussen II. Das Frische Häff. *Altpreussische Monatschrift*. Königsberg: Verlag und Druck von Albert Rosbach, 1866, Bd. 3; Dovlenko L. V. *Taijny Pilau*. Kaliningrad: Kapros, 2009.

Dažnai epidemijos nuniokotas vietoves vėl tekdavo apgyvendinti. Ištuštėjus didesnėms apylinkėms jose kūrėsi iš svetur atvykę žmonės. Todėl didelės epidemijos keisdavo gyventojų sudėtį. Kuršių nerijoje maras siautė 1515 m., 1570–1573 m., 1600–1603 m. Pirmą kartą mininčiame Kuncus (Cunczecrug) laiške didžiajam Ordino magistrui maro pasekmėmis 1515 m. gegužės 6 d. skundėsi Klaipėdos komtūras Michel von Swoben. Apylinkės ištuštėjusios, likę gyvi žmonės pabėgę, nebėra kam gabenti pašto. Likę gyvi gyventojai pabėgę į kalnus. Nežinia, kiek ši epidemija išplito į šiaurę nuo Kuncų ir kaip buvo likviduojamos jos pasekmės. Tačiau dokumente minimi nukentėję Nagliai ir Nida (Bezzeberger 1889, 86/26, 131/29; Elertas 2001, 196). Turbūt po maro 1515–1525 m. Juodkrantė ir Nagliai tapo mokiausiai kaimais. Nuo epidemijos padarinių labiau nukentėti galėjo mažiau moki Nida su Karvaičiais (Forstreuter 1981, 288). Kuršių neriją pasiekė ir 1570 m. kilęs maras. Labguvos amtmonas rašė oberburgrafui Christoph von Kreytzen, kad 1571 m. lapkričio 25 d. valsietis Michel iš Popkeimen (Tepluvos valsčius), ketindamas atlikti aukojimus, numaldančius maro deivės *Diedewaythe* pyktį, nuvyko pas užmario žvejus. Epidemijos masto įbauginti žmonės ieškojo išsigelbėjimo senuose papročiuose. Todėl nerimavęs dėl tokio atsimitimo nuo krikščionybės pareigūnas pranešė apie siekį apeigų dalyvius suimti (Vėlius 2001, 226–228)<sup>23</sup>. 1573–1574 m. Šakių valsčiaus knygoje Neustad (Pilkopa) gyvenvietėje surašyta 10 žvejų paliktų ūkių. Iš jų – tik 7 užimti. Ten rašoma, kad mirusiųjų palikti 2 ūkiai buvo užimti neturtėlių, iš kurių vienas tais pačiais metais pabėgo ir grįžti neketino. Nickel Treitmann teisinosi duodamas pusę činšo nuo 4 paliktų ūkių (Mager 1938, 151–152). Galbūt maras pasiekė ir dalį pusiasalio vietovių šiaurėje. Tai iš dalies paaiškintų, kaip 1579–1580 m. Klaipėdos valsčiaus skolingųjų sąrašė Nidoje atsirado net 10, o 1589–1590 m. – Juodkrantėje 7 apleistos sodybos (Mager 1938, 168, 176). Itin skaudi visai Kuršių nerijai buvo 1600–1604 m. maro epidemija. 1600–1602 m. Šakių valsčiaus knygoje pažymėta, kad Šarkuvoje mokesčius mokėjo 2 karčemų laikytojai, 28 žvejų ūkiai, 16 samdinių. Per šiuos metus žvejų ūkių skaičius pasiekė net 29, o samdinių – 27. Todėl kelių savičių maro epidemija Šarkuvai tapo tikra ekonomine katastrofa. 1602–1603 m. Šakių valsčiaus knygoje pabrėžta žala kaimo ūkiui.

<sup>23</sup> Vėlius N. *Baltų religijos ir mitologijos šaltiniai*, t. 3. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 2001, 226–228.

1603 m. metais dėl maro epidemijos jį apleido 28 samdiniai, kurie mokėjo po 45 sidabrinis šilingus. Tai sudarė 21 markę činšo. Šarkuvai likus be samdinių, amatininkų, padienių čia gyveno vieni žvejai ir abu karčemos laikytojai (Mager 1938, 138). Suprantama, kad toks greitas žmonių išvykimas turėjo apsunkinti žemės bei namų ūkio darbus, žvejybą, prievolių atlikimą ir kovą su smėlio pustymu. 1602–1603 m. einamaisiais metais Neustadt (Pilkopa) kaime užrašyta: iš 9 žvejų paliktų ūkių 7 „visai apleisti“. Šio demografinio nuosmukio pasekmės tame kaime dar buvo jaučiamos ir po 50 metų (Mager 1938, 152). Toliau į šiaurę maro brydė gilėjo. Po epidemijos 1603–1604 m. Klaipėdos valsčiaus knygoje Juodkrantėje surašyti vos 6 ūkių šeimnininkai ir 9 tuščios vietos. Vietinis žvejys neišgalėjo činšo sumokėti menkėmis, „kadangi samdiniai išmirė, o daugelis ūkių apleisti“. Į neprižiūrimas kaimo žemes slinko pustomas smėlis (Mager 1938, 168). Maras ir smėlio potvynis sunaikino šimtmečio viduryje klestėjusią didžiausią šiaurinės nerijos gyvenvietę – Nidą. Čia liko vos 2 žvejai ir karčemos laikytojas (Bezenberger 1889, 21/51; Mager 1938, 177). Ji sumenko tiek, kad prilygo mažiausiai pusiasalio gyvenamai vietai – Smėlio karčamai.

Turimi duomenys neleidžia užčiuopti pirmųjų užpustymo poveikio ženklų. Pavienių ūkių ištuštėjimas tiesiogiai dar nepatvirtina slenkančio smėlio įtakos. Tačiau tikėtina, kad ilgainiui dėl šeimnininko mirties, pabėgimo, skurdo, epidemijos apleisti ūkiai su žeme plėtė nevaržomai pustomą smėlio plotą. Apžvelkime istoriografijos aprašytus konkrečius ūkių ištuštėjimo atvejus. 1540–1541 m. Klaipėdos valsčiaus apyskaitoje paminėtos 2 Juodkrantės ūkių apleidimo priežastys: žvejai Caspar Sagusthe į Kollaten persikėlė, Peter Mehrer mirė. Kas paskatino ir kur pasidėti 2 pusiau žvejus bei 1 samdinį, nenurodoma (Mager 1938, 167–168). 1558 m. rašoma apie 3 iš 11 tuščių Nidos ūkių apleidimo priežastis. Žvejys Merten Subert pabėgo iš jam palikto ūkio. Pabėgę samdiniai. Žvejys Michel Kursch dar gyvena, bet tapęs elgeta. Tokio skurdo priežastys neįvardytos. Tiek ištuštėjusių ūkių turėjo sudaryti didelius apleistus plotus. 1589–1599 m. jau užsimenama apie visuotinį Nidos skurdą. Karčemos laikytojas, 5 žvejų ūkių šeimnininkai, 3 samdiniai vertinami kaip nemokūs. Jie neišgalėjo sumokėti 2 markių už mirusio Mertten Lambaten ūkį (Mager 1938, 176–177). 1599–1600 m. apyskaitoje rašoma, kad Karvaičiuose trys anksčiau buvę gražūs ūkiai dabar tušti ir tolesni du – einamaisiais metais gyventojų apleisti. Šių šeimnininkai nesumokėjo 4 markių skolos (Mager 1938, 157).

Apie pustomo smėlio poveikį atvirai prabilta Nidos karčemos laikytojo Peter Gerholtz skunde valdovui 1600 m. gruodžio 15 d. Tai, kad prie jo prisidėjo ir kiti kaimo gyventojai, rodytų visų suvoktą pavojų. Laiške rašoma, kad jie susidūrė su didžiuliais sunkumais ir nuskurdo. Viskas kiek užmatoma smėlis. Pievos ir žolė toli – už 3 mylių, o šieno gabenimas kelia grėsmę gyvybei (Mager 1938, 177). 1599–1600 m. valsčiaus apyskaitoje kaip bendroji Juodkrantės nuosmukio priežastis nurodomas užpustymas smėliu: „Diese Dörfchen mit sande ganß und gahr, Weillen es an der Sehe ley.“ Patikslinama, kad žvejys Claus Wiesel „mirė dideliame skurde, jo trobesys apleistas ir įdubęs“, o kitas žvejys Hans Schwede prigėrė ir paliktas ūkis iki šiol tuščias. Trečias žvejys senasis Hermann Ald Prackel nuskurdo tiek, kad gali mokėti iš 60 tik 30 sidabro grašių činšo. Kaime gyveno ir nieko negalintis duoti elgeta. 1605–1606 m. apyskaita maro nusiaubtą Juodkrantę su 5 ūkiais apibūdino kaip: „...dießes Dorfflein bewehet mit Sandt gantz un gar...“ (Mager 1938, 167–168).

Iš šių nedidelių informacijos nuotrupų ir lentelėse apibendrintų duomenų galima daryti kelias išvadas. Vėjo pustomo smėlio grėsmė tapo akivaizdi tik XVI a. paskutiniame dešimtmetyje. Stipriausiai ji pasireiškė arčiau jūros įsikūrusiose Nidos bei Juodkrantės gyvenvietėse. Galbūt kiek mažiau – arčiau marių įsikūrusiuose Karvaičiuose. Tam galėjo turėti įtakos ir 1570–1573 m., 1600–1603 m. maro padariniai. Turkų mokesčių rinkėjas pateikia didžiųjų nelaimių dar nepakeistos nerijos gyvenviečių duomenis. Jie rodytų padėtį, susiklosčiusią jau atkūrus gyvenvietes po 1502–1515 m. epidemijų.

### Hipotetinė gyventojų giminystė ir kilmė: 1540–1569 m.

Turkų mokesčių rinkėjo ir Sambijos vyskupo Joachim Mörlin sudaryti mokesčių mokėtojų sąrašai leidžia aptarti hipotetinius gyventojų giminystės ryšius, pasekti besidriekiančias jų gijas pusiasalyje ir kitur, priartėti prie migracijų, tęstinumo ir perimamumo klausimų. Pastarųjų sprendimai sietini su prieš tai aptartais maro padariniais bei jų likvidavimu.

XVI a. sąrašuose randame skirtingas tos pačios pavardės bei vardo rašymo formas. Kartais vietoje pavardės užrašomos pareigos, užsiėmimas ar pravardė. Todėl nustatyti to paties asmens skirtinguose sąrašuose gali

nepavykti. Pabrėžiame, kad pavardės-pravardės sutapimas ne visada įrodo giminystę vyriškąja linija. Tam svarūs kitų šaltinių duomenys. Nepaisant to, minėti sąrašai leidžia apčiuopti siūlo galą ar kelti pradines hipotezes. Palyginę 1500–1520 m. Klaipėdos komtūrijos karinės tarnybos šauktinių ir 1539–1541 m. turkų mokesčių mokėtojų sąrašus įsitikintume žemės nuosavybės tęstinumu bei perimamumo dažnumu. Asmenys tais pačiais vardais, pavardėmis-pravardėmis aptinkami tose pačiose vietovėse ir užaugus vienai kartai. Deja, Klaipėdos komtūrijos šauktinių sąrašė koncentruojamasi tik į vietoves arčiau LDK pasienio, o nuo jo nutolusių pajūrio ir Kuršių nerijos gyvenviečių nėra. Svarbus pats faktas – įmanoma nustatyti hipotetinius giminystės ryšius tarp 1500–1520 m. ir 1539–1541 m. minimų asmenų (Elertas 2010)<sup>24</sup>. Palyginę juos randame tikėtinus šiaurinės nerijos gyventojų vyresnės kartos giminaičius. Tokių aptikta labai mažai, nes tai lėmė siaura šio šaltinio geografija. Nagliškius Merten Keyer hipotetiškai sietume su Veveriškių pakrantėje gyvenusiu Pawel Keyher, o Merten Pelleck – Claus Pellig iš Eketės. Karvaitiškius Hans Laßs – su Lexße Peter iš Mingės, t. y. dab. Priekulės, Andre Stalleck – Andres Stallis su sūnumi iš prieš Eketę buvusių Beinotų, t. y. vėliau Bebrūnės, Niclas Gybbe – Gibbeis Hans iš Raterslando, dab. pietinė Klaipėdos dalis, Merten Gibbeis ir Peter Gibbeis iš Žardės, Andres Gibbe – Schyly iš Mingės, t. y. dab. Priekulės, Peter Gibbitz iš Veveriškių pakrantės, Peter Gybbeys iš Rubežių. Juodkrantiškius Anthonius Sameytt – su Samaith Paul iš Mėsyčių, Samaith Pawel iš Agluonėnų, Andres Dymbs – su Peter Dymps iš Vyžeikių (Karallus 2001; Rowell 2005, 22–40)<sup>25</sup>.

Pratęskime detalesnę pažintį su šiaurinės Kuršių nerijos dalies gyventojų pavardėmis 1540 m. turkų mokesčių rinkėjo sąrašuose (5 lent.).

*Lentelėje pasvirai užrašyti neturėjusieji bendrapavardžių Klaipėdos, Šakių, Žuvininkų, Neuhauseno, Labguvos, Tilžės, Ragainės, Įsručio, Georgenburgo, Želvos valsčiuose. Numanomi užsiėmimai įrašyti nejuodintai ir pabraukti.*

<sup>24</sup> Straipsnyje pateikiami konkretūs pavyzdžiai.

<sup>25</sup> Karallus H. *Komtūrei Memel Steuerliste Anno 1500*. Koln, 2001 (mašiniškasis); dokumento publikacija žr. Rowell S. Aspects of Settlement in the Klaipėda District (Memelland). Klaipėdos visuomenės ir miesto struktūros. *Acta Historica Universitatis Klaipėdensis*. Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla, 2005, t. XI.



5 lentelė

Šiaurinės Kuršių nerijos dalies gyventojai 1540 m.  
turkų mokesčių rinkėjo sąrašuose

1540 m.	Nida	Nagliai	Karvaičiai	Juodkrantė	Smėlio karčema
	<u>karčemos laikytojas</u>	<b>Jörge,</b> <u>karčemos laikytojas</u>	<b>Caspar,</b> <u>karčemos laikytojas</u>	-	<u>karčemos laikytojas?</u>
	<b>Niclas</b> <u>Rewter</u>	<b>Adres</b> <b>Gautsche</b>	<b>Matz</b> <u>Wager</u>	<b>Jorge</b> <u>Pfleger</u>	
	<u>Zcutzer</u>	<b>Jacub</b> <b>Gautsche</b>	<b>Hans Laßs</b>	<b>Jacub</b> <b>Myttenick</b>	
	<b>Peter</b> <u>Schmidt?</u>	<b>Bartell</b> <b>Suber</b>	<b>Hans</b> <b>Mukuff</b>	<b>Anthonius</b> <b>Sameytt</b>	
	<b>Jost</b> <b>Krawßse</b>	<b>Jörge Su-</b> <b>berr zcw</b> <b>Negelnn</b>	<b>Jorge</b> <b>Wicke</b>	<b>Arnick</b> <b>Krawße</b>	
	<b>Waltenn</b> <b>Kawer zcw</b> <b>Nyddenn</b>	<b>Michaell</b> <b>Seelhundt</b>	<b>Andre</b> <b>Stalleck</b>	<b>Arnick</b> <b>Kawer</b>	
	<b>Merten</b> <b>Rauch</b>	<b>Merten</b> <b>Keyer</b>	<b>Peter</b> <b>Rucke zcw</b> <b>Crawey-</b> <b>tenn</b>	<b>Martin</b> <b>Kawr zcw</b> <b>Schwartzter-</b> <b>ortt</b>	
	<b>Michell</b> <b>Lammatt</b>	<b>Thomas</b> <b>Krebs</b>	<b>Jacub</b> <b>Schkayder</b>	<b>Peter</b> <b>Mere</b>	
	<b>Jhan Lam-</b> <b>mat zcw</b> <b>Nidenn</b>	<b>Peter</b> <b>Habick</b>	<b>Heynrick</b> <b>Kukoll</b>	<b>Bartell</b> <b>Mawer</b>	
	<b>Matz</b> <b>Pantick</b>	<b>Jorge</b> <b>Pypitt</b>	<b>Claus</b> <b>Seckener</b>	<b>Jhan</b> <b>Mawer zcw</b> <b>Schwartzter-</b> <b>ortt</b>	
	<b>Lorentz</b> <b>Lybitt</b>	<b>Merten</b> <b>Pelleck</b>	<b>Niclas</b> <b>Gybbe</b>	<b>Jann</b> <b>Grumsch</b>	
	<b>Matz</b> <b>Petschencko</b>		<b>Hans Supe</b>	<b>Andres</b> <b>Dymbs</b>	
	<b>Valentin</b> <b>Solleyen</b>			<b>Andris</b> <b>Kursch</b>	
	<b>Peter</b> <b>Denn</b>			<b>Hans</b> <b>Sirbir</b>	
	<b>Caspar</b> <b>Lange</b>			<b>Michell</b> <b>Dammar</b>	

1540 m.	Nida	Nagliai	Karvaičiai	Juodkrantė	Smėlio karčema
	<b>Jacob Rytstzenick</b>				
	<b>Hans Bamba</b>				
	<b>Greger Kaßelke</b>				
	<b>Hermann Lambatt</b>				
	<b>Jan Rytzene</b>				
1540–1541 m.		<b>Matz Fassepapp</b>		<b>Caspar Sagusthe</b>	

Šiaurinės nerijos gyventojų hipotetinė giminytė vyriškąja linija atskleista taip: *Krawße* giminės 2 asmenys – Jost Krawße (Nida), Arnick Krawße (Juodkrantė); *Kawer* giminės 2 ar 3 – Waltenn Kawer zcw Nydden (Nida), Arnick Kawer (Juodkrantė), Martin Kawr zcw Schwartzerrort (Juodkrantė)?; *Lammatt / Lammat* giminės 2 – Michell Lammatt (Nida), Jhan Lammat zcw Nidenn (Nida); *Gautsche* giminės 2 – Adres Gautsche (Nagliai), Jacub Gautsche (Nagliai); *Suber / Suberr* giminės 2 – Bartell Suber (Nagliai), Jörge Suberr zcw Negelnn (Nagliai); *Mawer* giminės 2 – Bartell Mawer (Juodkrantė), Jhan Mawer zcw Schwartzerrort (Juodkrantė). Šios giminės telkėsi taip: Nidoje – *Lammatt*, Nidoje ir Juodkrantėje – *Kawer* ir *Krawße*; Nagliuose – *Suber*, *Gautsche*; Juodkrantėje – *Mawer*. Tikėtina, kad surašyti sėsliai gyvenę vienos kartos (broliai, pusbroliai) ar kelių kartų (tėvai ir vaikai, dėdės ir sūnėnai) asmenys. Tokių bendrapavardžių nerandame Karvaičiuose. Pusiasalio šiaurinės dalies gyventojų pavardes palyginkime su analogiškais „Turkų mokesčių“ Klaipėdos, Šakių, Žuvinių, Neuhauseno, Labguvos, Tilžės, Ragainės, Įsručio, Georgenburgo, Želvos valsčių duomenimis. Jų išplitimo geografija ir didesnis tankumas nurodo tikėtinus giminių „lizdus“. Bendrapavardžių nebuvimas signalizuoja apie kilmę iš ateivių už šios teritorijos. Ateiviai bei jų palikuonys sudarė daugiau kaip pusę šiaurinės pusiasalio dalies gyventojų: Nidoje 11 iš 20, Nagliuose 7 iš 11, Karvaičiuose 7 iš 12, Juodkrantėje 9 iš 15. Galima teigti, kad šiaurinėje pusiasalio pusėje beveik nebuvo asmenų, turinčių vyriškosios linijos giminaičių iš Ragainės, Įsručio, Georgenburgo bei Želvos valsčių. Išimtis – karvaitiškis *Peter Rucke zcw Craweytenn*, turėjęs vieną

bendrapavardį Klaipėdos valčiuje Nemuno deltos Karklėje – bendrą *Thomas Rucke* (Dehlmann 2006, 155), o kitą – Įsruties valsčiuje, t. y. *Rucka* su sūnumi (Pissenen) (Dehlmann 2008, 195, 234)<sup>26</sup>. Pusiasalio pietinėje dalyje bendrapavardžių turėjo nidiškiai *Lybitt*, *Lange*, nidiškiai-juodkrantiškiai *Kawer / Kawr* (Nida – Juodkrantė), karvaitiškis *Gybbe*. Klaipėdos mieste ir jo priemiesčiuose – nidiškiai *Lybitt*, *Lange*, *Solleyn*, karvaitiškis *Gybbe*, juodkrantiškis *Sameytt*. Pamario kaimuose Klaipėdos valsčiuje – nidiškis *Lybitt*, nagliškis *Pelleck*, karvaitiškis *Laßs*. Nemuno deltoje – nidiškis *Lange*, nidiškiai-juodkrantiškiai *Kawer / Kawr*, nagliškiai *Suber / Suberr*, karvaitiškiai *Laßs* ir *Rucke*, juodkrantiškiai *Sameytt*. Sambijoje ir pietinėje marių pakrantėje – nidiškis *Lange*, nidiškiai-juodkrantiškiai *Kawer / Kawr* ir *Krawßse*, karvaitiškis *Gybbe*, juodkrantiškis *Sameytt*.

Toliau pateikiame duomenis apie šiaurinės nerijos gyventojų bendrapavardžių išplitimą su trumpais paaiškinimais ir nuorodomis į vietas, kuriose jie fiksuoti. Be Nidos bei Juodkrantės, pavardė *Kawer / Kawr* buvo paplitusi Šakių – *Albrecht Kawer* (Commaw) (Dehlmann 1998, 136, 239), *Jacob Kawer* (Postninkų Vitėje) (Dehlmann 1998, 132, 235), *Jurge Kawer* (pietinė nerija, Rasytė prie pilies) (Dehlmann 1998, 138), *Jurge Kawr* (pietinė nerija, Šarkuva) (Dehlmann 1998, 137), mažasis laisvasis *Lucas Kawer* (Rudavos kamaros valsčius) (Dehlmann 1998, 170), *Kawer* (Vargenavos kamaros valsčius, Lauskeim) (Dehlmann 1998, 157, 296), *Kawer / Kawr* (Vargenavos kamaros valsčius, Sageyden / Sageiden) (Dehlmann 1998, 159, 301), *Michael Kawer* (Žiokų kamaros valsčius, Regitten) (Dehlmann 1998, 240) ir Labguvos valsčiuose – *Hans Kawer* su *Jhann Kawer* (Nemuno deltos Tovė) (Dehlmann 1998, 386, 422), *Peter Kawer* (Nemuno deltos Gilija) (Dehlmann 1998, 385, 422). Nidos ir Juodkrantės *Krawßse* turėjo bendrapavardį *Krawse* (Šakių kamaros valsčius, Croppin) (Dehlmann 1998, 236). Visi Nidos gyventojų Lorentz Lybitt bendrapavardžiai turėjo ūkius žvejų gyvenvietėse prie vandenų. Klaipėdos valsčiuje – pajūryje *Jacob Lybitt* (Karkelbeke) (Dehlmann 2006, 121), o prie marių – *Marx Lybitt* ir *Matz Lybitt* (Klaipėdos priemiestyje Didžiojoje Vitėje) (Dehlmann 2006, 123), *Niclas Lybit* bei *Matz Lybytt* (Klaipėdos priemiestyje Smeltėje) (Dehlmann 2006, 130, 131), *Andre Lybyt* (Ventėje) (Dehlmann

<sup>26</sup> Diehlmann H. *Die Turkensteuer im Herzogtum Preussen 1540*. Hamburg: Selberstverlag des Vereins für Familienforschung in Ost- und Westpreussen e. V. Sitz Hamburg, 2008, Bd. 3.

2006, 135), pietinėje nerijos dalyje – Peter Lybyt (Šarkuvoje) (Dehlmann 1998, 248), Peter Lybe ir Bartol Lybe Neustat kaime (Dehlmann 1998, 250) bei samdinys Peter Lybye, kitaip Lonsyle (Rasytėje prie bažnyčios) (Dehlmann 1998, 249). Itin daug fiksuota nidiškio Caspar Lange bendrapavardžių. Išplitimo priežastis gali būti ir tai, kad *Lange*, t. y. ilgas, ilgšis, buvo populiarūs pavardė: Klaipėdos valsčiuje – Mertenn Lange (Klaipėdos priemiestis Didžioji Vitė) (Dehlmann 2006, 123), Jörgell Lange (Nemuno delta Karklė) (Dehlmann 2006, 154), Michell Lange ir Pawll Lange (Nemuno delta Skirvytė) (Dehlmann 2006, 145); Šakių didžiajame valsčiuje – mažasis laisvasis Hans Lange (Pobėčiai) (Dehlmann 1998, 164), Hans Lange (Lankišių kamaros valsčius, Kampkhe) (Dehlmann 1998, 395, 426), Hans Lange (Dehlmann 1998, 132) ir šio sūnus (Šaksvitė) (Dehlmann 1998, 132, 234, 235), Lorenntz Lange (Tidemansdorff) (Dehlmann 1998, 132, 235), Jorgen Lange (Sylkaim) (Dehlmann 1998, 142), mažasis laisvasis Jacob Lange (Kremyčių kamaros valsčius Lischkau), Jan Lange (Kremyčių kamaros valsčius Pomawaden) (Dehlmann 1998, 145, 267), karčemos mokėstį Kremyčių valsčiuje mokėjęs Jorg Lange (Dehlmann 1998, 145, 261); Labguvos valsčiuje – kilmingasis Jorg / Jorge Lange (Grunden/ Grinden) (Dehlmann 1998, 364, 397, 403, 429); Žuvininkų didžiajame valsčiuje – Hans Lange (Dalwein) (Dehlmann 1998, 40), Hans Lange (Leidtkeim) (Dehlmann 1998, 38), mažasis laisvasis Hans Lange (Pocalstein) (Dehlmann 1998, 25, 76, 160). Nidiškio Valentin Solleyn bendrapavardžio ūkis „Solleynische“ minimas tiesiogiai piliai priklausiusiame Klaipėdos priemiestyje prie upės šakos Odų gatvelėje – Leddergassen (Dehlmann 2006, 132). Naglių *Suber / Suberr* atliepia Mecke Suber (Klaipėdos valsčius, Mingė) (Dehlmann 2006, 139). Nagliško Merten Pelleck pavardė atliepia Klaipėdos valsčiuje gyvenusius Albrecht Pelleck (Dreverna) (Dehlmann 2006, 134), Claus Pelleck (Eketė) (Dehlmann 2006, 82). 1509–1524 m. minimas Svencelės karčemos laikytojas Andres Pelleck (Willoweit 1969, 104). 1540–1541 m. Klaipėdos valsčiaus apyskaita leidžia pridėti dar vieną nagliškį. Nagliuose paminėtas išsigijęs tuščią ūkį pusiau žvejys Matz Fassepp (Mager 1938, 182). Karvaičiuose gyvenęs Hans Laß turėjo bendrapavardžių Klaipėdos valsčiuje: Ventėje greta stovėjo Jorge Laßs, Kaup Laxs ūkiai (Dehlmann 2006, 136), o Rusnėje – Jorge Laxß (Dehlmann 2006, 144). Karvaitiško Niclas Gybbe bendrapavardis Hans Gybbe buvo Klaipėdos miestietis (Dehlmann 2006, 158). Galbūt šiam Hans Gybbe 1523 m.

leista nusišienauti tris šieno gubas Gintarpelekėje (Willoweit 1969, 103). Peter Gybbenn turėjo ūkį pietinėje nerijos dalyje Rasytėje prie bažnyčios (Dehlmann 1998, 249), o Jacob Gybbe – Labguvos valsčiuje (Kampke) (Dehlmann 1998, 395). Kitą juodkrantiško Peter Mere pavardės užrašymo galimybę teikia 1540–1541 m. Klaipėdos valsčiaus apyskaita. Joje pažymiama, kad Juodkrantės žvejys Peter Mehrer miręs (Mager 1938, 102, 168). Beveik visi Juodkrantiško Anthonius Sameytt bendrapavardžiai buvo įsikūrę pamario bei Nemuno deltos kaimuose: Hermann Sameytt (Klaipėdos priemiestis Mažoji Vitė) (Dehlmann 2006, 125), Peter Sameytis (Klaipėdos valsčius, Nemuno delta Šakūnėliai) (Dehlmann 2006, 150), Bartkus Samaytis (Klaipėdos valsčius, Nemuno delta Skirvytė) (Dehlmann 2006, 145), Peter Sameyth (Žuvininkų valsčius, Medinava) (Dehlmann 1998, 33, 49). 1540–1541 m. Klaipėdos valsčiaus apyskaita nurodo „Turkų mokesčiuose“ nepaminėtą dar vieną asmenį – iš Juodkrantės į Kalotę (Kolaten) išsikėlusį žvejį Caspar Sagusthe (Mager 1938, 168). Galima sakyti, kad Caspar Sagusch grįžo ten, kur ir buvo užrašytas turkų mokesčio rinkėjo 1540 m. birželio 24 d. (Dehlmann 2006, 56).

### Hipotetinė gyventojų giminystė ir kilmė: 1569–1603 m.

Pokyčius prabėgus 39 metams ir pasikeitus dviem kartoms nušviečia 1569 m. sudarytas apmokestintų bažnyčios naudai asmenų sąrašas Sambijos vyskupo viztuotuose Kuncų–Šarkuvos parapijos kaimuose. Jame pateikiami tik Nidos bei Karvaičių gyventojų sąrašai. 1569 m. vizitacijos duomenys leidžia nors trūkinėjančiu punktyru pasekti kai kurių giminių likimą iki pat XVII a. pradžios. Nidos gyventojų identifikavimą apsunkina tai, kad vizitatorius užrašė 8 asmenų vardus be pavardės. Neįvardyti liko abiejų gyvenviečių tarnai ir samdomi pagalbininkai. Iš 10 aiškiai identifikuojamų Nidos gyventojų tik 3 pavardes randame vizitacijoje ar „Turkų mokesčių“ sąrašuose, o 7 aptikti nepavyko. Karvaičiuose šis santykis toks: iš 21 bendrapavardžius turi 10. Bent dalį neturinčių bendrapavardžių asmenų sietume su ateiviais iš už Klaipėdos, Šakių, Žuvininkų, Neuhauseno, Labguvos, Tilžės, Ragainės, Įsručio, Georgenburgo, Želvos valsčių teritorijos. Jų skaičius toliau išliko gana didelis. Ryškios atvykimo iš pietinės marių pakrantės, Sambijos ir Nemuno deltos kryptys, taip pat vidinė mi-

gracija. 1569 m. vizitacijos duomenys apie gyventojus apibendrinti lentelėje (6 lent.).

*Lentelėje raidėmis nurodoma asmens gyvenimo vieta 1540 m.: N – Nida, K – Karvaičiai, Na – Nagliai, J – Juodkrantė. Pasvirasis šriftas žymi asmenis, kurių bendrapavardžių rasti nepavyko.*

6 lentelė

**Nidos ir Karvaičių gyventojai 1569 m. vizitacijos duomenimis**

Skaičius	Nida 1569 m.	Bendrapavardžiai ir tapatinti asmenys	Karvaičiai 1569 m.	Bendrapavardžiai ir tapatinti asmenys
1	<b>Merten</b> , karčemos laikytojas		karčemos laikytojas	
2	<b>Philip, der Kamrer</b>		<b>Jurgen Budler, der Kemrer</b>	
3	<b>Brosi Starrim</b>		<b>Antin Schwigull</b>	
4	<b>Matz Krowβda</b>		<b>Brosi Krause</b>	Jost Krawβse (N), Arnick Krawβe (J)
5	<b>Assman Dickhautt</b>		Michael Batz (Bahtz)	
6	<b>Jacob</b>	Jacob Rytstzenick? (N)	<b>Andris Budell</b>	
7	<b>Merten Lammett</b>	Jhan Lammat zcw Nidenn; Michell Lammatt (N)	<b>Matz Dobnus</b>	
8	<b>Hans</b>	Hans Bamba? (N)	<b>Matz Kuckulitt</b>	Heynrick Kukoll (K)
9	<b>Herman</b>	Hermann Lambatt? (N)	<b>Barthel Gutz</b>	
10	<b>Hans Daumundt</b>		<b>Matz Wanneck (Wamack / Wannack?)</b>	
11	<b>Merten</b>		<b>Anthonius Supe</b>	Hans Supe (K)
12	<b>Hans Kaige</b>		<b>Philip Robum (Rogdum)</b>	
13	<b>Michael Kuhr</b>		Jurgen Kauke	
14	<b>Jurgen</b>	Greger Kaβelke? (N)	<b>Thomas Tellebutter</b>	
15	<b>Mattheus</b>		<b>Peter Kalitta</b>	
16	<b>Jacob Böhse</b>		Albrecht Gans	

Skaičius	Nida 1569 m.	Bendrapavardžiai ir tapatinti asmenys	Karvaičiai 1569 m.	Bendrapavardžiai ir tapatinti asmenys
17	<b>Peter Darwide</b>		<b>Jurge Dibra</b>	
18	<b>Michael Pitzschke</b>	Matz Petschencko? (N)	<b>Jacob Paußke</b>	
19	<b>Getze</b>		Barthelmes Polack	
20	<b>Andris</b>	Andris Kursch (J)	<b>Matz Mecke (Meike)</b>	
24/21	4 karčemos laikytojo padėjėjai		<b>Nicolaus Calitt</b>	
26/22	2 kameriro padėjėjai		<b>Merten Rauck</b>	Merten Rauch (N)
30/26	4 tarnai		4 tarnai	

1569 m. vizitacijoje Nidoje be pavardės užrašytas Hermann tapatintinas su Hermann Lambatt. Jo palikuonį ar giminaitį aptikome amžiaus pabaigos dokumentuose. 1589–1590 m. Klaipėdos valsčiaus ataskaitoje rašoma apie Mertten Lambaten palikimo mokesčio sumažinimą (Mager 1938, 177). Tai įrodo, kad šis asmuo jau buvo miręs. 1588 m. Klaipėdos valsčiaus apskaitoje užsimenama apie Naglių *Suber / Suberr* giminės persikėlimą į Nidą ir tolesnį likimą – Merten Subert pabėgo iš savo palikimo Nidoje. Galbūt jį galima sieti su 1569 m. Nidoje minimais asmenimis be pavardžių: Merten, karčemos laikytoju Merten ar Jurgen? 1588 m. valsčiaus apskaitos žinutė apie Andris Kursch bendrapavardį leidžia daryti kelias prielaidas. Andris Kursch išsikėlė į Nidą, kur 1569 m. vizitacijoje Nidoje buvo užrašytas Andris vardu be pavardės. Nidoje jo palikuonis ar giminaitis – žvejys šeimnininkas Michel Kursch nuskurdo ir gyveno kaip elgeta (Mager 1938, 176). Iš ten giminė vėl grįžo į Juodkrantę, kur 1614 m. lapkričio 19 d. „Skolingųjų registre“ lakoniškai aprašyta kitos kartos palikuo- nio šeimnininko žvejo baigtis: „Andress Cursch... – skurde mirė“ (Mager 1938, 170). Daug vizitacijoje minimų naujų giminių kilusios iš Sambijos ir pietinio pamario. Nidiškio Assman Dickhautt bendrapavardis Christoff Dickhautt fiksuotas 1569 m. Šakių vizitacijoje Euthinen kaime (Wijaczka 2001, 325). „Turkų mokesčiuose“ minimas valstietis Janelle Dickhaut iš Labguvos valsčiaus Berwalde kaimo ir Dickhaut iš Neuhauso didžiojo

valsčiaus vietovės Schnydeynn (Diehlmann 1998, 335, 380, 420). Jacob Böhse sietume su „Turkų mokesčių“ Šakių didžiojo valsčiaus Waldau malūno aplinkos gyventojais Michel Bohx, Matz Bohx (Diehlmann 1998, 279, 280). Michael Kuhr bendrapavardis George Kuhr minimas tarp Žuvininkų miestiečių (Wijaczka 2001, 8). Užrašant Peter Darwide pavardę galėjo būti įvelta klaida<sup>27</sup>. Tada Nemuno deltos kaime Semnicken aptinkame jo bendrapavardžius – žvejį šeimininką Michael Darwelle ir pusiau žvejį Jankis Darwele (Wijaczka 2001, 304–305). „Turkų mokesčiuose“ nurodoma Michel Darwelle Šakių didžiajam valsčiui mokėti už lietuviško alaus pardavimą aplink marias (Diehlmann 1998, 224, 295).

Nors Karvaičių gyventojų sąrašas išsamesnis, tačiau daug jame surašytų asmenų neturi bendrapavardžių. Michael Batz (Bahtz) bendrapavardis Batz buvo trečias ūkininko Jhan Gynten bendras Šušėje (Diehlmann 2006, 36). Jei vizitacijos karvaitiškį Merten Rauck laikome tapačiu „Turkų mokesčių“ Merten Rauch, tai liudytų šio asmens persikėlimą iš Nidos. Vizitacijos Matz Kuckulitt ir „Turkų mokesčių“ Heynrick Kukoll atstovauja dviems vienos giminės karvaitiškių kartoms, kaip ir Anthonius Supe su Hans Supe. Karvaičių gyventoją Brosi Krause sietume su „Turkų mokesčiuose“ užrašyta Nidos ir Juodkrantės Krawßse gimine. 1569 m. Kuncų vizitacijoje pažymėta, kad pietinėje pusiasalio dalyje Rasytėje prie dvaro gyveno Urban Krause su tėvu (Wijaczka 2001, 298). Šakių vizitacijoje minimas Alex Krause, gyvenęs prūsų kaime Euthinen (Wijaczka 2001, 325), o Paustininkų – žvejys Marx Krause iš Paustininkų Vitės (Wijaczka 2001, 347). Todėl tikėtina, kad būta dviejų XVI a. 3-iajame dešimtmetyje atsiskyrusių giminės šakų. Pabėčių vizitacijoje prūsų kaime Aissoln užrašytas 2 hakų karvaitiško Andris Budell bendrapavardžio Greger Budel palikimas (Wijaczka 2001, 207). Šakių vizitacijoje užrašytas karvaitiško Matz Dobnus bendrapavardis Stacheus Dobnus iš Chorkappe (Wijaczka 2001, 317), o Paustininkų – stambus prūsų kaimo Kysseln žemvaldys Stacheus Dobnus (Wijaczka 2001, 350). Karvaitiško Barthelmes Polack bendrapavardis Merten Polack užrašytas Švento Kryžiaus parapijoje esančioje Marken vietovėje (Wijaczka 2001, 77). Ankstyvesni duomenys byloja apie pietinėje pusiasalio dalyje Rasytėje prie bažnyčios gyvenusį Andres Po-

<sup>27</sup> Yra tikimybė, kad Darwide buvo ne taip perskaityta ar užrašyta Darwiele. Tačiau dabar šią prielaidą patikrinti neturėjome galimybes.



lagk / Polag (Diehlmann 1998, 335, 380, 137, 189, 248), Polag / Polagk iš Žuvininkų didžiojo valsčiaus Cratlaw kaimo (Diehlmann 1998, 24, 76, 163). Tikėtina, kad karvaitiškis buvo kilęs iš Rasytės. „Turkų mokesčiuose“ Jurgen Kauke aptikome bendrapavardžių pavardžių kitą formą – Žuvininkų didžiajame valsčiuje Wogrannen kaime gyvenusių Melcher Keuke, Paul Keuke, Valtyn Keuke (Diehlmann 1998, 79). Kaip karvaitišchio Albrecht Gans pavardės – Šakių didžiojo valsčiaus Waldau malūno aplinkoje 1563–1564 m. gyvenusio Baltzer Ganß (Diehlmann 1998, 273).

Tragiškus juodkrantiškių likimus sužinome iš 1599–1600 m. Klaipėdos valsčiaus apyskaitos bei prie 1615 m. apyskaitos pridėto 1614 m. lapkričio 19 d. „Skolingųjų registro“. Minėti dokumentai pasakoja Juodkrantės giminių smukimo istorijas. Apyskaitoje – nuskurdęs Hermann Senasis (Ald) Prackel vos išgali susimokėti (Mager 1938, 168). Registras pažymi, kad Hermann Alt Sprackel nuskurdo ir mirė špitolėje (Mager 1938, 170). Apyskaitoje rašoma: Claus Wiesel „mirė dideliame skurde, jo trobesys apleistas ir įdubęs“ (Mager 1938, 168). Registre šios šeimos baigtis tokia: Claus Wiesel – nuskurdo ir špitolėje mirė, o Nickla Wiesel – kartu su žmona ir vaikais mirė. Turbūt pastarųjų gyvybes pasiglemžė maras. Apie jį užsimenama kitose registro vietose: samdinys (ein Instmann) Braschke, žvejys šeimnininkas Tiede Bende – „mirties metais“ skurde mirė (Mager 1938, 170). Braschke galėjo turėti ryšių kitame marių krante. 1569 m. Kuncų–Šarkuvos parapijos vizitacijoje rašoma apie Nemuno deltos kaimo Lujos žvejį Pael Braschke (Wijaczka 2001, 303). 1599–1600 m. užrašyta, kad Hans Schwede prigėrė ir jo ūkis tuščias (Mager 1938, 168). 1614 m. pažymėta: Hans Schwede nuskendo jūroje, o Friederich Schwede – miręs (Mager 1938, 170). Pažymėsime, kad 1569 m. Pabiečių parapijos vizitacijoje Lisolitten prie Parskeinen vietovėje gyveno du ūbus turėjęs Jacob Schwede (Wijaczka 2001, 209), o Aistmarių nerijoje Šv. Albrechto parapijoje Kamstersalle vietovėje – Albrecht Schwede (Wijaczka 2001, 25). 1541 m. mirusio juodkrantiškio Peter Mehre ainio Jan Mehre gyvenimo baigtis žinoma iš registro: „skurde mirė“. Ten nurodoma, kad ir kitas juodkrantiškis Talschenick miręs, o jo sodyba tuščia. Tas pats nutiko Andress Schnottni, kuris nuskurdo ir mirė. Jo giminaitis Hans Schnottni nusprendė laimės ieškoti kitur: pabėgęs į Prūsiją. Kaip ir Jacob Plan, kuris nuskurdo ir išvyko Prūsijon. Į Kuršą pabėgo Clauss Kurme. Po 1603 m.

maro daugumai XVI a. Juodkrantės liudininkų ūkių apibūdinti tinka vienas „Skolingųjų registro“ įrašas: „Ernsto pašiūrėje (in der Bude) mirę ir apleista“ (Mager 1938, 170).

## Visuomenė

1540–1603 m. Klaipėdos valsčiaus fiskalinės apyskaitos atskleidžia tik pagrindinį visuomenės socialinės struktūros kontūrą. 1540 m. „Turkų mokesčiai“ pateikia duomenų apie turto dydį ir kitus gyventojų užsiėmimus, pareigybes. Jais pasinaudoję suskirstykime kiekvienos gyvenvietės gyventojus pagal mokamų mokesčių dydžius ir apmokestintą turtą – gyvulius.

Mokesčių rinkėjo sampratą apie šiaurinės Kuršių nerijos gyventojus apibūdintų schema: turintys ūkius gyvulių augintojai; turintys „židinius“, bet neturintys gyvulių; neturintys „židinių“ ir gyvulių samdiniai. Didžiausiu atotrūkiu turto atžvilgiu pasižymėjo Nida. Čia surašyta 20 mokesčių mokėtojų. Tačiau vienas – Jan Rytzene – jau buvo pabėgęs. Todėl tenka skaičiuoti tik 19. Iš jų net 13 mokėjo vos 3–5 šilingus. Nagliuose nebuvo nuskurdusių ir labai turtingų, o gyvulius laikė visi 11 surašytų asmenų, kurių turtas įvertintas daugiau kaip 5 šilingais. Nagliuose dominavo 8 šilingais – 14 šilingų 3 denarais apmokestinti stipresni „vidutiniokai“. Jie vyravo ir Juodkrantėje. Karvaičiuose turtingą diferenciaciją pabrėžė skirtumas tarp turtingiausio ir apmokestintų 5 šilingais 3 denarais – 7 šilingais vyraujančių silpnesniųjų „vidutiniokų“. Čia gyveno turtingiausias šiaurinės nerijos asmuo – Karvaičių karčemos laikytojas Caspar. Net 48 šilingais 3 denarais apmokestintą jo turtą sudarė 40 gyvulių banda. Nedaug nusileido 34 šilingais 3 denarais apmokestinta Nidos karčemos laikytojo 32 gyvulių banda. Nagliuose išsiskyrė Merten Pelleck 18 šilingų vertinama 14 gyvulių bei Naglių karčemos laikytojo Jörge 17 šilingų – 13 gyvulių banda. Turto dydžiu jiems artima nidiškio pareigūno – raitelio Niclas Rewter vertinama 15 šilingų 3 denarais 14 galvijų banda. Taip pat juodkrantiškių: Bartel Mawer vertinama 17 šilingų 14 gyvulių ir Martin Kawr zcw Schwartzertt – 16 šilingų 15 gyvulių banda. Šių asmenų turtas įvertintas brangiausiai. Išskirtiniu turtu tenka laikyti kinkomus gyvulius – arklius ir jaučius. Juos naudojo traukiamai jėgai ar susisiekimui. Tačiau skirtingai nei auginami pienui ar mėšai – jie teikė naudą tik epizodiškai, o pašaro ir priežiūros reikėjo nuolat. Todėl jaučių bei arklių laikymas sie-

tinas su išlaikymo galimybėmis. Jaučius laikę asmenys turėjo ne mažiau nei 8 šilingais 3 denarais apmokestiną bandą, o arklius – 8 šilingais. Išimtis – apmokestintas 4 šilingais 3 denarais arklio šeimininkas juodkrantiškis Jann Grumsch. Daugiau kaip vieną kinkomą gyvulį laikantys savininkai: Karvaičių karčemos laikytojas Caspar turėjo 4 jaučius ir 4 arklius, Nidos karčemos laikytojas – 3 arklius, nidiškis Merten Rauch – 2 jaučius ir arklių, nidiškis Niclas Rewter – jautį ir arklių, juodkrantiškis Jhan Mawer zcw Schwartzertt – 2 arklius. Prie jų pridėtume po vieną kinkomą gyvulį laikiusius Nidoje 2, Nagliuose 6, Karvaičiuose 3, Juodkrantėje 7 asmenis. Šie 23 asmenys sudarė pasiturinčiųjų grupę, nuo kurios epizodiškai naudojamam transportui, traukimui, judėjimui gyvulių buvo priklausomi likę 56 šiaurinės nerijos dalies gyventojai. Gyvulių neturėjusių ir mažiausiai mokių asmenų imtis leidžia apčiuopti visuomenės dugną. Nidoje gyvulius laikė 13 gyventojų, o nelaikė – 6. Pastarieji turėjo mokėti 5 šilingus „už židinių“ (Matz Petschencko, Valentin Solleyn, Hans Bamba, Greger Kaßelke). Tačiau 2 (Herman Lambatt, Zcutzer) mokėjo tik pusę šios sumos. Įdomu tai, kad Nidoje surašyti 7 laikiusieji 2–4 gyvulius ir apmokestinti mažesnėmis sumomis: 1 mokėjęs po 5 šilingus, 3 – po 4, 1 – po 3, 1 – po 2 šilingus  $\frac{1}{2}$  denaro, 1 – po 2. Juodkrantėje iš 13 mokesčių mokėtojų gyvulius laikė – 10. Trys iš jų (Andris Kursch, Hans Sirbir, Michell Dammar) mokėjo 3 šilingus ir buvo įvardyti samdiniais (Inßlewthe). Tai maždaug atitinka kelių gyvulių nelaikusių nidiškių mokamą pusę 5 šilingų „už židinių“. Šios trijulės išskyrimą rodo tai, kad jie neturėjo atskirų ūkių, o surašyti drauge. Tik vienas juodkrantiškis Jann Grumsch laikė 3 gyvulius, apmokestintus 4 šilingais 3 denarais. Karvaičiuose gyvulius laikė visi 12 patekę į mokesčių rinkėjo akiratį asmenys. Iš jų – keturių turtas apmokestintas mažiau nei 5 šilingais: 1 mokėjęs po 3, 2 – po 4, 1 – po 4 šilingus 3 denarus. Nidoje, Karvaičiuose, Juodkrantėje neturėjusieji arba turėjusieji mažai gyvulių nesiekė pusės, bet viršijo trečdalį visų gyventojų. Nelaikiusių gyvulių reikalauti mokesčiai viršijo auginusiųjų 2–3 gyvulius. Tai leidžia kelti prielaidą apie jų dydį nustačiusio valdovo skatinimą ūkininkus auginti ir didinti bandą. Duomenys apie Kuršių nerijos šiaurinės dalies visuomenės apmokestinto turto dydį apibendrinti lentelėje (7 lent.).

**Gyventojų diferenciacija pagal  
mokamų mokesčių dydį 1540 m.**

Mokesčių suma	Nida	Nagliai	Karvaičiai	Juodkrantė
48 šilingai 3 denarai – 34 šilingai 3 denarai	1	-	1	-
18 šilingų – 15 šilingų 3 denarai	1	2	-	2
14 šilingų 3 denarai – 8 šilingai	3	9	2	6
7 šilingai – 5 šilingai 3 denarai	1	2	5	1
5 šilingai – 3 šilingai	13	-	4	4

Deja, apie tarpusavio santykius šie duomenys daugiau nieko nepasako.

Išsamiau visuomenės struktūrą atskleidžia 1569 m. Sambijos vyskupo vizituotuose Kuncų–Šarkuvos parapijos kaimuose Klaipėdos valsčiuje sudaryto apmokestintų bažnyčios naudai asmenų sąrašo informacija. Nidos ir Karvaičių didžiausią visuomenės dalį sudarė žvejai – šeiminkai (17 Nidoje ir 19 Karvaičiuose). Jie turėjo mokėti po 26 šilingus. Iš jų išskiriami karčemų laikytojai: Nidoje – Merten, Karvaičiuose – bevardis asmuo. Karčemų laikytojai įrašomi sąrašo viršuje. Jie dar mokėjo 15 šilingų „der Kruger vom Zapfen“ mokesť. Taigi daugiausia mokesčių mokantys karčemų laikytojai atsiduria tarp kaimų įtakingiausiųjų ir turtingiausiųjų. Iš žvejų šeiminkų išskiriami administruojantys pareigūnai: Nidoje „Philip, der Kemrer“, Karvaičiuose „Jurgen Budler, Kemrer“. Žemesnę padėtį užėmė vadinamieji pusiau žvejai. Jie mokėjo perpus mažiau nei žvejai šeiminkai, t. y. po 13 šilingų. Nidoje jų buvo 2, o Karvaičiuose 3. Karvaičių duomenys atskleidžia pusiau žvejų priklausomybę. Vizitacijoje nurodoma, kad pusiau žvejys Anthonius yra prie žvejo šeiminko Philip Robum (Bogdum), o pusiau žvejys Merten Rauck yra prie žvejo šeiminko Michael Batz (Bahtz). Žemiausioje visuomenės pakopoje randame tiesiogiai priklausomus asmenis: samdinius (Dienstboten) ir tarnus (Knecht, Gesinde). Už juos buvo mokama po 2 šilingus. Nidos karčemos laikytojas turėjo 4 samdinius, o kameriras – 2. Trys Nidos žvejai šeiminkai (Brosi Starrim – 2, Merten Lamme, Hermann – po 1) laikė 4 tarnus. Trys

Karvaičių žvejai šeiminkai (Matz Meike, Matz Dobum – po 1 tarną ir Matz Wamack – 2 samdinius, t. y. Gesinde) laikė 4 tarnus (Wijaczka 2001, 299–301). Vizitacija leidžia suvokti asmens vertę ir galimybes: karčemos laikytojas – 41, žvejai šeiminkai – 26, pusiau žvejai – 15 ir samdiniai – 2 šilingai. Pati žvejyba jūroje ir Kuršių mariose reikalavo sutelktos darbo jėgos, darbų pasiskirstymo. Numanu, kad jau tuomet žvejojančiuosius vienijo laivo / burvaltės bendrija. Žvejai šeiminkai turėjo žvejybos teisę ir pagrindines žūklės priemones (valtis, tinklus). Galbūt, kaip prabėgus 200–300 metų, net po keletą didžiųjų burvalčių. Suprantama, kad išplaukus šeiminkas užimdavo svarbiausią vietą valtyje. Pusiau žvejai buvo nuo jo priklausomi ir neturėjo valčių, burių, tinklų ar pan. Už pusę laimikio jie naudojosi šeiminko žvejybos teise bei žūklės priemonėmis<sup>28</sup>. 1570 m. Kaspars von Nostitz apie pusiau žvejus rašė: „[die Fische] weren des hauptmans, der hilte einen halbfischer, sein teil liesse er saltzen“ (Lohmeyer 1893, 13)<sup>29</sup>. Samdiniai atliko tik pagalbines funkcijas. Tačiau dėl jau aptartų priežasčių smunkant šiaurinės nerijos gyvenviečių gerovei, sunkėjant išgyvenimo sąlygoms skirtumai tarp šių sluoksnių mažėjo. Po 1569 m. šiaurinėje Kuršių nerijoje nebefiksuojami pusiau žvejai, o 1592–1599 m. surašyti paskutiniai samdiniai (Juodkrantėje, Smėlio karčemoje).

## Vietos elitas

Karčemų laikytojai su valdovo pareigūnais sudarė nerijos visuomenės elitą. Kuršių nerijos karčemų tinklas susiformavo XIV–XV a. valdant Vokiečių ordinui ir lėtai plėtėsi pasaulietinėje Prūsijoje. Čia rasdavo užuovėją, pastovį bei nakvynę keliaujantieji nelengvai įveikiamu nerijos ruožu tarp Karaliaučiaus ir Klaipėdos su krovniais ar paštu raitomis, važiuoti, pėsti. Šalia jo augo kaimai. Apie karčemas sukosi vietos bendruomenių gyvenimas. 1540 ir 1563 m. turkų mokesčio rinkėjas nurodė karčemas veikus Nagliuose, Karvaičiuose, Nidoje (Dielhmann 2006, 112, 113, 114). 1540–1541 m. Klaipėdos valsčiaus knygoje minima veikusi Smėlio karčema (Forstreuter 1981, 286–288; Mager 1938, 167; Willoweit I 1969, 139–140). Vienintelėje Juodkrantėje karčemos nebūta iki XVII a.

<sup>28</sup> <http://www.rzuser.uni-heidelberg.de/~cd2/drw/e/ha/lbfi/sche/halbfischer.htm> (žr. 2012 04 21).

<sup>29</sup> Lohmeyer K. Kaspars von Nostitz Haushaltungsbuch des Fürstenthums Preussen: 1578. *Ein Quellenbeitrag zur politischen und Wirthschaftsgeschichte Altpreussens*. Leipzig, 1893.

Karčemų laikytojų teises, pareigas, mokesčius, valdos priklausinius apibrėžė valdovo ar jo atstovo išduotos privilegijos. Teisėtu nerijos karčemų savininku ir toliau likdavo valdovas, tačiau konkrečiu valdytoju tapdavo privilegijuotas karčemos laikytojas. Išskirtinių karčemų laikytojų statusą pabrėžė įpareigojimas ne tik teikti paslaugas valdovo įgaliotiniams, bet ir rūpintis vietovės apgyvendinimu. 1529 m. birželio 7 d. atnaujinta privilegija kunigaikštis Albrechtas magdeburgine teise paveldimai užrašė Philip Poppen (Peppern, Peppen) bei jo žmonai Nidos karčemą su visais priklausiniais, laisva žvejybos teise jūroje bei mariose ir žvejoti ungurių tinklu, 15 markių už nuo seno naudotą pievą, 6 markių žemės činšą bei prekybos metinį mokestį. Už tai jis turėjo keliaujančius Klaipėdos valsčiaus pareigūnus nemokamai aprūpinti maistu, pašaru, gabenti jų korespondenciją bei kitus daiktus, taip pat sugebėti apgyvendinti gyventojais ir darbininkais kaimą (Mager 1938, 176; Bezenberger 1889, 211/51). Taip šalia karčemų kūrėsi gyvenvietės. Kartais karčemos laikymas tapdavo paveldimu vienos šeimos verslu. Tokiu atveju užrašymas paveldėtojui vėl turėjo būti patvirtintas. Sudėtingesnė padėtis klostydavosi, kai į šį verslą pretendavo keli paveldėtojai. 1562 m. „Namų knygoje“ įrašytame dokumente užrašyta pirkimo sutartis tarp dviejų brolių Luebarch dėl Naglių karčemos ketvirčio. 1585 m. birželio 5 d. tik vienas iš jų Naglių karčemą paveldėjo iš tėvo (Bezenberger 1889, 220/60). Karčemos laikymo teisė buvo parduodama su jos valda, priklausiniais, nekilnojamuoju turtu. Sandoris neturėjo pažeisti valdovo interesų, todėl buvo tvirtinamas valdovo atstovų ir įrašomas į valsčiaus knygas. Kaip 1593 m. rugsėjo 6 d. sandoris, kuriuo už 560 markių iš Crispin Schwarzto karčemą Karvaičiuose įsigijo Jacob Walluette (Bezenberger 1889, 216/56). 1540 m. Nagliuose karčemą laikė Jörge, Karvaičiuose – Caspar, Nidoje – neįvardytas asmuo (Dielhmann 2006, 112, 113, 114). Galbūt šiose karčemose jau buvo galima ne tik pagirdyti ir pašerti, bet ir pakeisti nuilsusius arklius. Todėl pievų užrašymai jų laikytojams buvo gyvybiškai svarbūs kaip ir žvejybos teisė. 1509 m. Marijos pakylėjimo dieną atnaujinta privilegija Klaipėdos komtūras brolis Michael vonn Schwabenn už 6 markių metų činšą užrašė Benedictus Langerfeldt karčemą Karvaičiuose su jai priklausančiu lažu kulmiškąja teise, teise naudotis pieva kitame krante tarp „Schwenzell“ ir „Windenburg“ (Windtburg), ungurių žvejybos teise. Leista laisvai žvejoti jūroje ir mariose jo žmones bei tarnus naudojant. Tačiau uždrausta „Ahlwahdenn“ ir „Keut-

teln“: Ungurių žvejyba traukiamu tinklu bei žvejyba burvalte traluojant kiudeliu – maišu liko tik komtūro žinioje (Bezenberger 1889, 185/25). Daug galvijų laikusių karčemų valdytojų dokumentuose atsiskleidžia stiprėjant pustymams išaugęs pievų poreikis. 1610 m. birželio 12 d. privilegijos patvirtinime Nidos karčemos laikytojui Peter Gerholz skiriamos pievos kitame marių krante – „auff Lockerorth“ (Leckerohrt), „auff Wentainen“ (Weyteinen) (Bezenberger 1889, 212/52).

Vietinėms bendruomenėms karčemos tapo telkimosi, bendravimo, keitimosi naujienomis bei vertybėmis vieta. Čia buvo sudaromi sandoriai ir kartais skambėjo Dievo žodis ar net laikytos pamaldos. Todėl informacija apie vidaus ir išorės gyvenimo įvykius karčemų laikytojus turėjo pasiekti pirmiausia. Tai teikė privalumą kitų gyventojų atžvilgiu. Jų rankose koncentravosi ir didžiausias turtas. 1539–1540 m. daugiausia apmokestinto turto turėjo Karvaičių karčemos laikytojas Caspar. Už jį mokėjo daugiausia iš visų šiaurinės Kuršių nerijos gyventojų – 48 šilingus 3 denarus (Dielhmann 2006, 113). Pagal nustatyto turto vertės dydį po karvaitiško smuklininko sekė 34 šilingus 3 denarus mokėjęs Nidos karčemos laikytojas (Dielhmann 2006, 114). Nuo jų atsilikęs Naglių karčemos laikytojas Jörge už savo turtą mokėjo 17 šilingų. Pagal įvertintą turto vertę nagliškis smuklininkas buvo ne pirmasis, o antras asmuo kaime. Jį lenkė kažkoks Merten Pelleck (Dielhmann 2006, 112). „Turkų mokesčiai“ liudija ir iš ko susidėjo apmokestintas turtas. Tai įvairūs naminiai gyvuliai: arkliai, jaučiai, karvės, veršiai, ožkos, avys, kiaulės. Karvaičių karčemos laikytojo Caspar bandoje ganėsi 8 karvės, 4 jaučiai, 3 trimečiai buliukai (bollchen), 4 apymečiai veršiai, 5 kiaulės, 4 arkliai, 5 avys, 5 ožkos, 2 mėsiniai galvijai (Dielhmann 2006, 113). Nidiškis smuklininkas augino 9 karves, dvimetę telyčią, 5 tų pačių metų veršius, 3 ožkas, 11 kiaulių, 3 arklus (Dielhmann 2006, 114). Naglių karčemos laikytojas Jörge tenkinosi 6 pieningomis karvėmis, tų pačių metų veršiumi, 5 kiaulėmis, arkliu (Dielhmann 2006, 112). Šie skaičiai mums byloja ir apie pusiasalio šiaurės karčemų maistą bei paslaugas. Greta žuvies ant karčemos stalo galėjo puikuotis mėsos ir pieno patiekalų. Karvaitiškis ir nidiškis smuklininkas maisto racioną galėjo pajavairinti avių bei ožkų pieno produktais. Jų bandoje auginami veršiai, mėsiniai galvijai leido bent kartais pasilepinti jautiena. Visose karčemosose auginamas didesnis kiaulių skaičius nurodo, kad buvo vartojama kiauliena (mėsa, lašiniai, kraujas, dešros, žarnokai) ir taukai (spirgai, apšvietimas, tepalai). Ypač

daug jų buvo Nidos karčemoje. Jaučius laikė tik Karvaičių smuklininkas Caspar. Kiti – tik arklius. Kinkomi gyvuliai – arkliai bei jaučiai – naudoti žemei apdirbti, susisiekimui ir žvejybai. Auginami gyvuliai teikė karčemų laikytojams tam tikrą odos kiekį, kuris buvo reikalingas keliaujančiųjų poreikiams – apavo, drabužių, kinkinių ir pakinktų remontui. Toks gyvulių ūkis verčia apmąstyti ir tai, ką mokesčių rinkėjas nutylėjo. Karvaičių smuklininko bandoje ganėsi 35 kanopiniai žolėdžiai, Nidos – 20, o Naglių – 8. Jiems buvo reikalingos ganyklos, aptvarai, tvartai. Tarkime, karvei, jaučiui, buliui tektų sąlygiškai 0,5–0,7 ha pievų, galvijų prieaugliui – 0,15 ha, arkliui – 0,3 ha, avimis ir ožkoms – 0,15 ha. Tada Karvaičių smuklininko bandai išlaikyti reiktų 11,8 ha vešlių pievų, Nidos – 9,45 ha, Naglių – 4,05 ha. Taip pat pievos buvo būtinos paruošti vėlyvam rudeniui, žiemai, ankstyvam pavasariui šieną. Tvaroje be šviežios žolės gyvuliai praleisdavo apie 215 dienų. Karvei, jaučiui reikia apie 10 kg šieno per dieną, veršiams ir telyčioms – apie 2 kg, avims ir ožkoms – apie 1 kg, arkliui – apie 12 kg. Laikant 215 dienų tvarte karvei, jaučiui tektų apie 2150 kg šieno, veršiams ir telyčioms – apie 430 kg, avims ir ožkoms – apie 215 kg, arkliui – apie 2580 kg. Šieniui džiovinti ir laikyti būtinos daržinės. Nesunku apskaičiuoti, kad Karvaičiuose jos turėjo sutalpinti 50 700 kg šieno kiekį, Nidoje – 30 315 kg, Nagliuose – 13 545 kg. Prie to dar tektų pridėti keleivių arkliams skirtą šieno dalį. Todėl tikėtina, kad pagalbinių pastatų skaičiumi išsiskyrė Karvaičių karčema. Nidos karčema galėjo turėti didesnę kaulių staldį. Tokiems ūkiams bei gyvuliams prižiūrėti reikėjo gausios šeimos. Tai yra imlus laikui darbas. Vien ganymo laikotarpis siekia apie 150 dienų per metus. Daug darbo rankų turėjo reikalauti ir mėšlavežis. Tačiau turkų mokesčių rinkėjas nemini smuklininkams tiesiogiai pavaldžių asmenų. 1569 m. vizitacijoje pažymėta, kad Nidos karčemos laikytojas turėjo 4 samdinius (Wijaczka 2001, 299–301). 1589–1590 m. Smėlio karčemai priklausė dvi žvejų šeimos su 6 samdiniais (Mager 1938, 185). Didesnį samdinių skaičių galėjo lemti su keltu susijusių funkcijų užtikrinimas.

Karčemų laikytojų autoritetas rėmėsi informacine, turtine galia bei privilegijuota padėtimi. Privilegijuota padėtimi išsiskyrė ir administravimą, teisingumą užtikrinę pareigūnai. Tikėtina, kad administravimo struktūra – pflgeris, vageris, raitelis – buvo suformuota Vokiečių ordino valdymo metu ir veikė dar 1540 m. Dalis pareigūnų galėjo būti susiję su Gintaro regalijos taikymu – jūros pakrantės stebėjimu, gintaro rinkimo kontro-



le, persekiojimu už rasto gintaro slėpimą, nelegalų kaupimą ir pardavimą. Taip pat ant seklumos užplaukusių, sudužusių ar nuskendusiu laivų, jų turto bei išsigelbėjusių žmonių apsauga. Kaip ir kitose pajūrio atkarpose šias funkcijas turėjo vykdyti vadinamieji *Strandreuter* ir *Strandknecht* (Elertas, Vaičiulytė 2001, 43–51)<sup>30</sup>. 1537 m. dokumente minimas strandknechtas Klaipėdos valsčiaus nerijos pakrantėje (Mager 1938, 204). Tačiau daugiau apie jų veiklą šiaurinėje nerijoje XVI a. tiesioginių duomenų rasti nepavyko. Tikėtina, kad tokia tarnyba buvo pavesta čia jau esantiems kitiems pareigūnams. 1540–1541 m. Klaipėdos valsčiaus knygos ir 1569 m. Sambijos vyskupo vizitacijos duomenys tvirtintų, kad čia nuolat reziduojantys pareigūnai vertėsi žvejyba. Jie nebuvo atleisti nuo įprastų mokesčių. Todėl žinome tik apie apmokestiną jų turtą. 1540 m. vienu Klaipėdos didžiojo valsčiaus pareigūnu pusiasalyje galėjo būti pfliegeris Jorge (Jorge Pflieger) (Dehlmann 2006, 122). Taip vadinti pareigūnai dar Ordino valstybėje paskirti valdai ar ūkiniam vienetui administruoti. Į jų funkcijas įėjo mokesčių surinkimas, pristatymas, darbų paskirstymas ir priežiūra (Voigt 1843, XVI<sup>31</sup>; Dehlmann 2006, 113; Stassewski, Stein 1991, 77<sup>32</sup>; Pizunski 1999, 178<sup>33</sup>). Pfliegeris Jorge gyveno geografiniame administruojamos teritorijos viduryje – Juodkrantėje. Vietovė, nutolusi į šiaurę nuo pagrindinių gyvenviečių, galėjo būti parinkta pfliegeriui reziduoti neatsitiktinai. Turbūt iš čia į Klaipėdos pilį buvo gabenami surinkti nerijos gyventojų mokesčiai. 1540 m. mokesčių mokėtojų sąrašuose nerijoje minimas vageris Matz (Matz Wager) (Dehlmann 2006, 113). Tokia sena pareigybės įvardijimo forma buvo likusi tik Klaipėdos didžiajame valsčiuje. Ją vėliau pakeitė seniūnų – šaltišių pareigybė. Vageriai labiau žinomi Livonijoje nei Prūsijoje. Todėl šios pareigybės ištakų tektų ieškoti XV–XVI a. tiesioginės Klaipėdos komtūrijos priklausomybės nuo Vokiečių ordino magistro Livonijoje epizoduose. Istoriografijoje išsakyta nuomonė, kad *wager* kildinamas iš lat-

<sup>30</sup> Plačiau apie gintaro regaliją: Elertas D., Vaičiulytė L. Amber collecting regulations in coastal Lithuania until the middle of the 19 th C. Baltic amber. *Vilniaus dailės akademijos darbai*. Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 2001, t. 22, 43–51.

<sup>31</sup> Voigt J. *Namen – Codex der Deutschen Ordens – Beamten, Hochmeister, Landmeister, Grossgebietiger, Komthure, Vogte, Pflieger, Hohmeister-Compane, Kreuzfahrer und Soldner – Hauptleute in Preussen*. Königsberg: In Comission bei Gebrudern Vortrager, 1843.

<sup>32</sup> v. Stassewski K., Stein R. *Was waren unsere Vorfahren? Amts-, Berufs- und Standeszeichnungen aus Altpreussen*. Hamburg, 1991.

<sup>33</sup> Pizunski P. *Kryżacy od A do Ż*. Gdansk: Arenga, 1999.

viškų dialektų perdirbto vokiško termino *vogt*, t. y. *fogto*. Šis pareigūnas sprendė ginčus ir atstovavo vykdomajai valdžiai. Jis privalėjo supažindinti gyventojus su valdovo įsakymais, perduoti tiesioginio Didžiojo valsčiaus valdytojo – amtmono nurodymus (Dehlmann 2006, 46). Šiaurinės Kuršių nerijos dalies vageris gyveno Karvaičiuose. Nėra aiškūs pflergerio ir vagerio pareigybių tarpusavio santykiai. Ar veikė atskirai ar būta pavaldumo – nei aišku. Tačiau neabejotinai jie bendravo. 1540 m. Nidoje gyveno policines funkcijas atlikęs raitelis Niclas (Niclas Rewter) (Dehlmann 2006, 114).

„Turkų mokesčiai“ supažindina su turtine šių pareigūnų padėtimi. Už savo gyvulius Juodkrantėje gyvenęs pflergeris Jorge mokėjo 12 šilingų 3 denarus (Dehlmann 2006, 122), Karvaičiuose 7 šilingus – vageris Matz (Dehlmann 2006, 113), Nidoje 15 šilingų 3 denarus – raitelis Niclas (Dehlmann 2006, 114). Tai truputį daugiau nei vidutinio mokesčių mokėtojo įnašai, bet iš bendruomenės narių nėra patys didžiausi. Jų apmokestinamą turtą sudarė naminiai gyvuliai. Juodkrantėje pflergeris Jorge laikė arklių, 3 pieningas karves, 2 dvimečius jautukus, 3 ožkas, 2 avis (Dehlmann 2006, 122). Karvaičiuos vageris Matz – tik 3 karves, 2 apie metų veršius (Dehlmann 2006, 113). Nidoje raitelis Niclas – 3 pieningas karves, jautį, 2 dvimečius jautukus, 6 ožkas, arklių ir kiaulę (Dehlmann 2006, 114). Administratorių ūkis orientuotas į pieno gavybą bei jautieną: po 3 pieningas karves, jautukus ar veršius. Du iš jų dar augino ožkas. Arkliai fiksuoti tik Juodkrantėje pas pflergerį Jorge ir Nidoje – pas raitelį Niclas.

1541–1569 m. išibėgėjus Klaipėdos valsčiaus integracijai į centralizacijos procesus visoje valstybėje administravimo struktūra Kuršių nerijoje kito suvienodėdama. 1569 m. Sambijos vizitacijoje senosios pareigybės nebeminimos. Mokestį už žvejybą mokėjo Nidoje kameriras Philip (Philip, der Kamrer) su 2 padėjėjais (Dienstboten der Kemrer), o Karvaičiuose – kameriras Jurgen Budler (Jurgen Budler, Kemrer) (Wijaczka 2006, 299–300). Galima daryti kelias atsargias prielaidas. Vyskupo vizitacijoje šiaurinės pusiasalio dalies pareigūnai vadinami bendru *Kemrer* vardu. Šioje teritorijoje jau buvo įvykusi administracinė pertvarka, tačiau bent 2 pareigūnai liko tose pačiose gyvenvietėse.

## Ūkis

1540–1603 m. Kuršių nerijos šiaurinės dalies visuomenė jau buvo orientuota į žvejybą. Tai turkų mokesčio rinkėjas nurodė įvardydamas nerijos gyvenvietes: „Vnder den fischernn zcw Negeln“, „Zcw Crawaytenn“, „Zcw Nydden“, „Schwartzteortt“ (Dehlmann 2006, 112, 113, 116, 122). XVI a. antrojoje pusėje plečiantis užpustymams ir mažėjant pievoms, dirbamoms žemėms žvejybos reikšmė vis augo (Mager 1938, 177). Gyventojų santykį su ja nustatė žvejybos teisės nuostata: „Niekas negali kitokia žvejyba užsiimti kaip ta, kuriai jis turi leidimą arba kurią jis užima užsisenėjimo teise. Kas savo teise žvejoti Kuršių mariose per 40 metų nenaudojasi, tas ją prapuldo. Bet jei vienas kaimas bendrai turi teisę žvejoti, tai tokia teisė išlieka, jei nors keli kaimynai nuolat yra žvejoję. Atskirus žvejus nuo tokių teisėtų kaimų negali nuo žvejybos sulaikyti nei kaimynai, nei prižiūrėtojai ir sargai“ (Servienė, Demereckas 1998, 21)<sup>34</sup>. Todėl vienaip ar kitaip su žvejyba, žvejybos priemonėmis, žvejybos bei pajūrio kontrole buvo susiję dauguma gyventojų. Tuo metu žvejota jūroje ir mariose. Jūros ir marių žvejyba praktikuota netoli jos pakrantės įsikūrusiuose kaimuose: Nidoje, Juodkrantėje. 9 mėnesius žvejota mariose ir tris jūroje (Mager 1938, 204). Marių žvejyba vyravo arčiau pamario buvusiuose Nagliuose, Karvaičiuose bei Smėlio karčemoje. Žvejota ne tik šiltuoju metu, bet ir žiemą po ledu. Šiaurinės nerijos gyvenviečių žvejybos plotai mariose pateko į Rusnės fišmeisterio (Fischmeister) ir strandknechto (Strand-Knecht) priežiūrą. 1537 m. vienoje nuomos sutartyje nurodoma, kad Klaipėdos valsčiuje strandknechtas yra „uff der Nehrung“ (Mager 1938, 204). XVI a. antrojoje pusėje Kuršių nerijos žvejų veiklą pradėjo reglamentuoti griežtesnė tvarka. 1567 m. siekdamas išsaugoti bręstančias žuvis Prūsijos valdovas uždraudė žvejybą velkamais smulkiais aktytais tinklais. 1587 m. surašytos visos marių bei į jas įtekančių upių valstybinės žvejybos vietos. Jas imta nuomoti. 1589 m. sausio 30 d. įvestos taisyklės reglamentavo ne tik žvejybos būdus, plotus, laiką, priežiūrą, bet ir žuvies realizavimo tvarką (Servienė, Demereckas 1998, 13; Gaigalas 2001, 214–215)<sup>35</sup>.

XVI a. nerijos gyventojų ūkyje svarbią vietą užėmė gyvulininkystė. Karvės teikė pieną. Iš jų išskiriamos našesnės – „pieningos karvės“. Lakta-

<sup>34</sup> Servienė B., Demereckas K. *Žvejyba pamarėje XVI–XX a.* Klaipėda: Libra Memelensis, 1998.

<sup>35</sup> Gaigalas K. *Kuršių marių žuvis ir žvejyba.* Klaipėda: Eglė, 2001.

cijos periodu jos duodavo po 800 kg pieno (Deliumo 2006, 396)<sup>36</sup>. Iš indo su pienu nugriebiama grietinė, mušamas sviestas, daroma varškė ir spaudžiamas sūris. Jį patį galima gerti šviežią bei raugintą. Nidos, Juodkrantės, Karvaičių gyventojai galėjo naudoti avių bei ožkų pieno produktus (Merkienė 1989, 84)<sup>37</sup>. Santykį tarp vienos ir kitos rūšies pieno kiekių geriau suprasime lygindami. 1621 m. K. Radvilos dvaruose liepta iš žiemojančios 31 jaunų ir 29 senų avių bandos pagaminti pieno produktų kiek nuo 6 karvių. Kitame dokumente patikslinama, kad iš karvės paruošiama po pūdą sviesto, po pusės kapos apvalių sūrių, kaip iš 10 avių. 1775 m. Jonas Kristijonas Simonas rašė, kad gerai prižiūrimos avys 26 savaites per metus duoda kasdien po pusę kvortos pieno (Merkienė 1989, 103). Ėriena, aviena dažniau mėgavosi juodkrantiškiai, o ožkiena – nidiškiai. Mėsai tekdavo bergždi, mažapieniai ar nebeišlaikomi gyvuliai. Iš to meto karvės buvo išgaunama tik apie 100 kg, o jaučio – 150–200 kg rūšinės mėsos (Deliumo 2006, 396). Karvių bandos prieauglis – veršiai, telyčios užtikrino bandos tęstinumą ir su mėsiniais galvijais leido pasilepinti jautiena. Nekastruoti buliukai tapdavo veisliniais buliais ar nuramdytais jaučiais. Bulių daug nereikėjo. XVI a. kaip kinkomi gyvuliai plačiai naudojami jaučiai. Jais ardavo itin sunkiai plėšiamą lydimo dirvą (Merkienė 1989, 44; Kiaupienė 1988, 57–60)<sup>38</sup>. 1516 m. Tomas Moras apie idealų ūkį rašė: „Žemę dirba ir viską vežioja jaučiais, [...] jaučiai smarkumu neprilygsta žirgams, bet pastarusius pralenkia patvarumu. [...] jaučiai neserga tokia daugybe ligų, jų išlaikymas reikalaujęs mažiau triūso ir išlaidų, ir netinką darbui panaudojami maistui“ (Moras 2010, 108)<sup>39</sup>. Jaučių kinkomi vežimai važiavo lėčiau, bet įveikdavo klampesnius kelius ir gabeno sunkesnę krovinį. Juos buvo galima naudoti į krantą velkant didžiąsias burvaltes ar žvejyboje. Jaučiai buvo mažiau išrankūs pašarui, bet mažiau paslankūs (Merkienė 1989, 57). Arklio traukiamo arklo galia buvo prilyginama dviejų jaučių žagrės pusei (Kiaupienė 1988, 57–60). Todėl XVI a. tinklams traukti galėjo naudoti įkinkytus jaučius. Kinkiniais po du jaučius turėjo labiau naudotis nidiškiai ir juodkrantiškiai. XIX–XX a. žūklėje tempė tinklus iš po ledo ir nuo kranto arkliai. Galimybės lengviau įdirbti arklau naujas žemes bei jodinėti

<sup>36</sup> Deliumo Ž. *Civilizacija vrozrodenija*. Ekaterinburg: U-Faktoria, 2006.

<sup>37</sup> Merkienė R. *Gyvulių ūkis XVI a.–XX a. pirmoje pusėje*. Vilnius: Mokslas, 1989.

<sup>38</sup> Kiaupienė J. *Kaimas ir dvaras Žemaitijoje XVI–XVIII a.* Vilnius: Mokslas, 1988.

<sup>39</sup> More T. *Utopija*. Vilnius: Vaga, 2010.

vertė arklus universalesniu ir patrauklesniu gyvuliu (Merkienė 1989, 44, 50, 57). Gal dėl to arklių būta visose aptariamose gyvenvietėse. Kiaulių dominavimą galima paaiškinti greitesniu išauginimu, taip pat nereiklumu pašarui. XIX–XX a. pamario žvejai jas išaugindavo šerdami gausiai žuvimi „praturtintu“ pašaru. Buvo žinomi metodai, kaip iš taip užaugintų kiaulių mėsos „išvalyti“ persmelkiantį specifinį žuvies kvapą (Glagau 1970, 209)<sup>40</sup>. Daugiau kiaulių laikė nagliškiei bei nidiškiai. Avys ir ožkos nereiklūs gyvūnai. Jos teikė vilną verpalams, vėlimui (Merkienė 1989, 84–85). Žinoma, kad iki XVIII a. Anglijoje iš vienos avies per metus vidutiniškai prikerpama pusantro svaro vilnų (Brysson 2011, 114)<sup>41</sup>. Didesnė avių banda ganėsi juodkrantiškių, o ožkų – nidiškių lankose. Tačiau nagliškiei visai neaugino smulkiųjų kanopinių – avių bei ožkų. Galbūt taip siekta išsaugoti pievas stambiesiems raguočiams. Visų ūkiuose išaugintų gyvulių oda bei kailiai buvo svarbūs drabužiams, apavui, transporto priemonių priežiūrai.

Bendras mokesčių mokėtojų skaičius, auginamos bandos dydis ir mokamų mokesčių suma parodo kiekvienos gyvenvietės ekonominę pajėgumą. Nidoje surašyta 19 gyvenusių mokesčių mokėtojų. Gyvulius laikė 13 gyventojų, o nelaikė – 6. Reikėtų pažymėti, kad Nidos bandą sudarė net 110 gyvulių: 9 pieningos karvės, 19 karvių, 3 jaučiai, 3 mėsiniai galvijai, 1 buliukas, 2 jautukai, 10 veršių, 3 telyčios, 32 ožkos, 3 avys, 18 kiaulių, 7 arkliai. Pagal paskirtį bandą skirstytume taip: galvijų prieauglis – 16, mėesai – 21, pienui – 28, pienui ir vilnai – 35, kinkymui – 10 (Diehlmann 2006, 114–115). Nagliuose gyvulius laikė visi 11 surašytų asmenų. Nagliškių bandą sudarė 98 gyvuliai: 24 pieningos karvės, 15 karvių, 6 mėsiniai galvijai, 23 veršiai, 1 telyčia, 23 kiaulės, 6 arkliai. Juos skirstytume: galvijų prieauglis – 24, mėesai – 29, pienui – 39, kinkymui – 6 (Diehlmann 2006, 112–113). Karvaičiuose gyvulius laikė visi 12 patekę į mokesčių rinkėjo akiratį asmenys. Jie turėjo 91 gyvulį: 9 pieningas karves, 28 karves, 5 jaučius, 4 mėsinius galvijus, 3 buliukus, 13 veršių, 5 avis, 7 ožkas, 11 kiaulių, 6 arklius. Bandą sudarė: galvijų prieauglis – 16, mėesai – 15, pienui – 37, pienui ir vilnai – 12, kinkymui – 11 (Diehlmann 2006, 113–114). Juodkrantėje iš 13 mokesčių mokėtojų gyvulius laikė – 10. Trys iš jų mokėjo 3 šilingus ir buvo įvardyti samdiniais (Inßlewthe). Tai maždaug atitinka

<sup>40</sup> Glagau O. Lietuvos žemuma, Lietuvininkai. *Apie vakarų Lietuvą ir jos gyventojus devynioliktame amžiuje*. Vilnius: 1970.

<sup>41</sup> Brysson B. *Namie. Trumpa privataus gyvenimo istorija*. Vilnius: Tyto alba, 2011.

kelių gyvulių nelaikiusių nidiškių mokamą pusę 5 šilingų „už židini“: Juodkrantės bandą sudarė 95 gyvuliai: 9 pieningos karvės, 15 karvių, 2 telyčios, 1 jautis, 11 mėšinių galvijų, 9 veršiai, 20 avių, 12 ožkų, 7 kiaulės, 8 arkliai, 1 kumeliukas. Ji pasiskirstytą taip: galvijų prieauglis – 12, mėšai – 18, pienui – 24, pienui ir vilnai – 32, kinkymui – 9 (Diehlmann 2006, 122). Visų gyvenviečių duomenis apibendrinome lentelėje (8 lent.).

8 lentelė

**1540 m. Nidos, Naglių, Karvaičių, Juodkrantės  
auginamų gyvulių banda**

Gyvuliai	Nida	Nagliai	Karvaičiai	Juodkrantė
<b>Galvijų prieauglis</b>	16	24	16	12
<b>Mėšai</b>	21	29	15	18
Galvijai	3	6	4	11
Kiaulės	18	23	11	7
<b>Pienui</b>	28	39	37	24
<b>Pienui ir vilnai</b>	35	-	12	32
Ožkos	32	-	7	12
Avys	3	-	5	20
<b>Kinkymui</b>	10	6	11	9
Jaučiai	3	-	5	1
Arkliai	7	6	6	8
<b>Iš viso:</b>	110	98	91	95
<b>Gyvulius laikantys gyventojai</b>	13	11	12	10
<b>Gyvulių nelaikantys gyventojai</b>	6	-	-	3
<b>Mokesčiai</b>	2 markės 21 šilingas 3 de- narai	2 markės 1 šilingas	2 markės 4 šilingai	2 markės 3 šilingai

Galima teigti, kad 1540 m. šiaurinėje pusiasalio pusėje (išskyrus Smėlio karčemą) gyventojai laikė 394 gyvulius, iš kurių galvijų prieauglis sudarė 68, auginamų mėšai – 83, pienui – 85, pienui ir vilnai – 79, kinkymui – 36.

Bandai išlaikyti reikėjo ganyklų, šienaujamų pievų. Nidos, Naglių, Karvaičių, karčemų privilegijos suteikė jų žemyniniame krante (Bezzenberger 1889, 185/25, 212/52). XVII–XIX a. dalis paruošto šieno žiemą iš Nemuno deltos galėjo būti gabenama rogėmis ledu, o vasarą – burvaltėmis (Mager 1938, 215). Gyvulių laikytojai turėjo pasirūpinti ir patalpomis šienui ruošti bei sandėliuoti, taip pat bandai žiemoti. Kaimo bandos turėjo būti ganomos, mėšlas mėžiamas. Šie darbai galėjo konsoliduoti bendruomenes į talkas. XVI a. viduryje pasiekęs apogėjų gyvulių ūkis per šimtmetį smėliui užpustant vis didesnius pievų plotus menko. Jo nuosmukiui galėjo reikšmės turėti gyvulių skaičių nustatantys apribojimai. Gerų žemių nestokojančio 1604 m. Įsiruties valsčiaus nuostatose ir instrukcijoje seniūnams rašoma: „Kai kuriuose kaimuose butelninkai, pavirpiai turi bei laiko gyvulių daugiau, negu ūkininkai. [...] neturi būti leidžiama nė vienam butelninkui laikyti daugiau, kaip dvi karves, du arklius, dvi avis, dvi kiaules, o ožkų visiškai negalima laikyti“ (Merkienė 1989, 85). Šiaip ar taip, 1658 m. Nidos, Naglių, Karvaičių, Juodkrantės 20 ūkių jau telaikė 6 arklius, 1 jautį, 26 karves, 5 kiaules (Mager 1938, 216). Atsižvelgus į analogiją XIX a. galima sutikti su prielaida, kad ir XVI a. gyventojų banda prisidėjo prie kaimus supančios augmenijos skurdinimo (Mager 1938, 73).

„Turkų mokesčių“ duomenys leidžia daryti atsargias prielaidas apie kitus šiaurinės nerijos dalies gyventojų užsiėmimus. Tam padeda mokesčių rinkėjo nuostata dažnai vietoje pavardės greta vardo to neišskiriant užrašyti apmokestintojo užsiėmimą. Tačiau ne visada aišku, ką mokesčių rinkėjas turi omenyje – pavardę, pravardę, užsiėmimą. Prie ne tik žvejyba ir gyvulininkyste besiverčiančiųjų priskirtini juodkrantiškiai – 16 šilingų už 15 gyvulių mokėjęs Martin Kawr zcw Schwartzertt, 6 šilingus už 5 gyvulius Arnick Kawer (Diehlmann 2006, 122) bei mokėjęs 8 šilingus už 5 gyvulius nidiškis Valtenn Kawer zcw Nydden (Diehlmann 2006, 114). Pavardės *Kawer / Kawr* prasmė gali būti siejama su paruoštais sturių ikrais – kaviaru ir jų paruošėjais. Baltijos eršketas – sturys buvo gaudomas jūroje, mariose ir Nemune. Juodkrantiškiai su nidiškiais žvejojo šiuose vandenyse. Eršketo žuviena vertinta ne taip kaip jo ikrai. Asmenvardžio išplitimo arealas Nemuno deltoje, nerijoje, pietinėje marių pakrantėje leistų daryti prielaidą apie tai, kad dalis taip įvardijamų asmenų buvo tiesiog susiję su šiuo verslu. Vos 4 šilingus mokėjusį už 2 karves nidiškį Peter Schmidt galima sieti ir su kalvyste (Diehlmann 2006, 114). Toks amatininkas buvo rei-

kalingas keliaujančiųjų arkliais pakaustyti, valčių geležinių apkaustų ir vežimų metalinių dalių remontui. Deja, ir pavardė, ir profesija buvo itin paplitusi. Tuometiniame Klaipėdos didžiajame valsčiuje jų suskaičiavome 19. Nagliuose ir Juodkrantėje galėjo būti praktikuojama drevinė bitininkystė. Laukinių bičių medų, vašką kopinėję asmenys vadinti bartininkais. Su šia veikla sietume juodkrantišką Bartel Mawer, už 14 gyvulių mokėjusį 17 šilingų (Diehlmann 2006, 122), nagliškį Bartel Suber už 9 gyvulius – 11 šilingų  $\frac{1}{2}$  denaro (Diehlmann 2006, 112). Tačiau Bartel užrašomas ir sutrumpintas Bartoloméjaus ar Bartoldo vardas. Pagrįsti ar atmesti bitininkystės egzistavimą reikėtų papildomų šaltinių. Nidoje kažkokio sargybinio ar apsaugininko funkcijas galėjo eiti gyvulių neturėjęs ir 5 šilingus „už židinių“ mokėjęs Zcutzer (Diehlmann 2006, 114).

Apie dirbamą žemę šiaurinėje pusiasalio dalyje XVI a. mūsų nagrinėjamuose šaltiniuose tiesiogiai neužsimenama. Neturime ir patikimų duomenų, įrodančių, kad čia visai nebūta ariamų laukų ar daržų. 1608 m. vasario 17 d. Klaipėdos valsčiaus rašte minimas „mažo žvejų kaimo“ Juodkrantės „žvejų daržas“. Kaip ir Karkelbėkio, Nemirsetos pajūrio kaimuose jis sudarė „apie 10, 12 ar mažiau margų“. Tačiau tais pačiais metais jis buvo užpustytas (Mager 1938, 202). Galima daryti atsargią prielaidą – jei tuo metu būta arimų, tai nedidelių, o žemdirbystė bei daržininkystė nevaicino didesnio vaidmens. Iš to kiltų spekuliatyvus spėjimas, kad šiaurinės nerijos gyventojai jau tuo metu savo reikmėms gabeno grūdus, miltus, duoną ar jų išigydavo kitur. Kadangi javai auginti negausiai arba neauginti visai, tai iš kitur turėjo atsigabenti ir buičiai reikalingus šiaudus. Šiaudai buvo reikalingi kriekti tvartuose, kloti ant grindų, čiužiniams kimšti, stogams dengti. Sodinamomis nendrėmis Kuršių marių krantai pradėti tvirtinti tik XVIII a. pabaigoje. Artimiausios natūralios jų augimvietės – upių deltos, ežerai, dumbblėtos gilios įlankos – buvo Nemuno deltos aplinkoje. XIX–XX a. planingai sodinamos nendrės su nendriniais pastatų stogais tapo įprasta visų Kuršių marių pakrančių kraštovaizdžio dalimi. Todėl tikėtina, kad nerijos šiaurėje ilgaažiškesniam nendriniui ar mažiau patvariam šiaudiniui (lentiniai, čerpiniai buvo brangesni) stogui žaliava keliavo iš žemyno ar Rasytės apylinkų.



## Apibendrinimas

XVI a. Kuršių nerijos šiaurėje gyvenvietės patyrė demografinių sukrėtimų ir pustomo smėlio poveikius. 1510 m. protakos ties Piluva atsivėrimas ir srovių kaita galėjo turėti tiesioginių pasekmių jūros metamo smėlio kiekio didėjimui. 1515 m., 1570–1573 m., 1600–1603 m. maro epidemijos sumažino gyventojų skaičių ir paliko daug tuščių sodybų. 1540 m. daugiau kaip pusė šiaurinės pusiasalio dalies gyventojų buvo ateiviai iš Klaipėdos apylinkių, pietinės nerijos dalies, pamario, Nemuno deltos, Sambijos. Daugelio iš jų pasirodymas sietinas su maro padarinių likvidavimu. Panašiai, kaip ir didelis apsigyvenusių ateivių skaičius 1569 m. Tačiau likusias be gyventojų, apleistas, netvarkomas sodybas pajudėjęs lengviau pasiglemždavo smėlis vis siaurindamas naudmenų plotą. Tai paveikė socialinę-ūkinę sanklodą. XVI a. antrosios pusės gyventojai buvo priversti siaurinti savo ūkio kryptį – atsisakius gyvulininkystės, daržininkystės plėtoti intensyvią žvejybą. Pamažu nyko samdiniai, daugėjo žvejų ir pusiau žvejų. Dar labiau išaugo turinčių papildomų pajamų ir žvejybos priemonių savininkų autoritetas (pvz., karčemų laikytojų, tarnautojų). XVI a. savo vietos gyvenvietės dar nepakeitė, nes prisirišimo prie ūkių, kapinių ir sėslumo tradicijos saitus nutraukęs vėjo nešamo smėlio „potvynis“ tik prasidėjo. Jo galios palaužti gyventojai prisitaikyti ir įprasti kraustyti vis kiton vieton įprato tik kitame, t. y. XVII a. šimtmetyje. Šiam lūžiui buvo reikšmingi katastrofiniai 1600–1603 m. maro epidemijos padariniai. Todėl XVII a. nerijos šiaurėje gyvenvietėse sutiko tvyrant nuosmukio, nerimo, kovos už išgyvenimą nuotakai. Maro ir pustomo smėlio padariniai kūrė prielaidas migracijoms. Dėl to daugumos XVIII–XX a. pradžios šiaurinės pusiasalio dalies gyventojų šaknų tektų ieškoti ne tarp XVI a. vietinių autochtonų palikuonių, o tarp XVII–XVIII a. ateivių.

## Literatūra

- Balčius 1999 – Mikelis Balčius. *Elija ir Būtingė. Palangos istorija*. Klaipėda: Libra Memelensis, 1999, 193–216.
- Baranauskas 1995a – Mamertas Baranauskas. Smiltynė kaip smuklė ir užėigos namai. *Voruta*, nr. 30–31 (216–217), 1995 m. rugpjūčio 19–21, 10.
- Baranauskas 1995b – Mamertas Baranauskas. Smiltynė kaip smuklė ir užėigos namai. *Voruta*, nr. 32 (218), 1995 m. rugsėjo 1–8, 7.
- Baranauskas 1996a – Mamertas Baranauskas. Senieji Nagliai. *Voruta*, nr. 20 (206), 1996 m. gegužės 19–31, 10.

- Baranauskas 1996b – Mamertas Baranauskas. Naujieji Nagliai. *Voruta*, nr. 21 (207–208), 1996 m. birželio 1–15, 11.
- Baranauskas 1999 – Mamertas Baranauskas. *Dingę Karvaičiai*. Klaipėda: Eldija.
- Baranauskas 2001 – Mamertas Baranauskas. *O nerija, lietuviškoji, nuostabioji*. Klaipėda: Libra Memelensis.
- Bezenberger 1889 – Adalbert Bezenberger. *Die Kurische Nehrung und Ihre Bewohner*. Stuttgart: J. Engelhorn.
- Brysson 2011 – Bill Brysson. *Namie. Trumpa privataus gyvenimo istorija*. Vilnius: Tyto alba.
- Deliumo 2006 – Žan Deliumo. *Civilizacija vrozrodenija*. Ekaterinburg: U-Faktoria.
- Diehlmann 1998 – Hans Heinz Diehlmann. *Die Turkensteuer im Herzogtum Preussen 1540*. Bd. 1. Hamburg: Selberstverlag des Vereins fur Familienforschung in Ost- und Westpreussen e. V. Sitz Hamburg.
- Diehlmann 2006 – Hans Heinz Diehlmann. *Die Turkensteuer im Herzogtum Preussen 1540*. Bd. 2. Hamburg: Selberstverlag des Vereins fur Familienforschung in Ost- und Westpreussen e. V. Sitz Hamburg.
- Diehlmann 2008 – Hans Heinz Diehlmann. *Die Turkensteuer im Herzogtum Preussen 1540*. Bd. 3. Hamburg: Selberstverlag des Vereins fur Familienforschung in Ost- und Westpreussen e. V. Sitz Hamburg.
- Dönhoff, Schneider-Kempf, Klemp, Harik, Jäger, Wörster 2011 – Marion Dönhoff, Barbara Schneider-Kempf, Egon Klemp, Sabine Harik, Eckhard Jäger, Peter Wörster. *Königsberg und Ostpreussen in historischen Ansichten und Plänen*. Ausburg – Berlin – Leipzig: Weltbild, 2011.
- Dovlenko 2009 – Lidija Vladimirovna Dovlenko. *Taijny Pilau*. Kaliningrad: Kapros.
- Elertas 2001 – Dainius Elertas. Nidos kronika 1366–1964 m. *Baltija*. Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla, 196.
- Elertas, Vaičiulytė 2001 – Dainius Elertas, Laima Vaičiulytė. Amber collecting regulations in coastal Lithuania until the middle of the 19 th C. Baltic amber. *Vilniaus dailės akademijos darbai*, t. 22. Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 43–51.
- Elertas 2010 – Dainius Elertas. XVI a. pirmos pusės Klaipėdos valsčiaus dvarai Sambijos srities socialiniame kontekste. *Žemaitijos ir Klaipėdos krašto dvarų bruožai*. Vilnius: Etninės kultūros globos taryba prie Lietuvos Respublikos Seimo (elektroninė knyga): [http://www3.lrs.lt/pls/inter/w5\\_show?p\\_r=7131&p\\_d=94566&p\\_k=1](http://www3.lrs.lt/pls/inter/w5_show?p_r=7131&p_d=94566&p_k=1)
- Forstreuter 1931 – Kurt Forstreuter. Die Entwicklung der Nationalitätenverhältnisse auf dem Kurischen Nehrung. *Alpreußische Forschungen*. Bd. 8. Königsberg: Grafe und Uner, S. 239–261.
- Forstreuter 1981 – Kurt Forstreuter. *Wirkungen des Preusslandes*. Köln – Berlin: Grote.
- Gaigalas 2001 – Kazys Gaigalas. *Kuršių marių žuvis ir žvejyba*. Klaipėda: Eglė.
- Giersziewski 2007 – Andrej Giersziewski. Organization of Teutonic Military Infrastructure on Curonian Spit from 1283 A. D. up 1525 A. D. Baltijos regiono istorija ir kultūra: Lietuva ir Lenkija. Karinė istorija, archeologija, etnologija. *Acta Historica Universitatis Klaipedensis*. Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla, t. XV, 9–22.
- Glagau 1970 – Oto Glagau. Lietuvos žemuma, Lietuvininkai. *Apie vakarų Lietuvą ir jos gyventojus devynioliktame amžiuje*. Vilnius: Vaga, 195–227.
- Gudelis 1998 – Vytautas Gudelis. *Lietuvos pajūris ir jūris*. Vilnius: Lietuvos mokslų akademija.
- Jäger 1982 – Eckhard Jäger. *Prussia-Karten: 1542–1810*. Geschichte der kartographischen Darstellung Ostpreussens vom 16. bis zum 19. Jahrhundert. Entsehungsgeschichte der Karte – Kosten – Vertrieb, Weissenhorn: A. H. Konrad.

- Jakštas 1981 – Petras Jakštas. *Kuršių nerijos kaimų istorija*. Šilutė (mašinarštis).
- Karallus 2001 – Hans Paul Karallus. *Komturei Memel Steuerliste Anno 1500*. Koln (mašinarštis).
- Kiaupienė 1988 – Jūratė Kiaupienė. *Kaimas ir dovaras Žemaitijoje XVI–XVIII a.* Vilnius: Mokslas.
- Lohmeyer 1893 – Karl Lohmeyer. *Kaspars von Nostitz Haushaltungsbuch des Fürstentums Preussen: 1578. Ein Quellenbeitrag zur politischen und Wirthschaftsgeschichte Altpreussens*. Leipzig: Verlag von Duncker und Humbolt.
- Mager 1938 – Friedrich Mager. *Die Landschaftsentwicklung der Kurischen Nehrung*. Königsberg: Grafe und Unzer.
- Merkienė 1989 – Regina Merkienė. *Gyvulių ūkis XVI a. – XX a. pirmoje pusėje*. Vilnius: Mokslas.
- More 2010 – Thomas More. *Utopija*. Vilnius: Vaga.
- Rowell 2005 – Stephen C. Rowell. Aspects of Settlement in the Klaipėda District (Memelland). Klaipėdos visuomenės ir miesto struktūros. *Acta Historica Universitatis Klaipėdensis*. Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla, t. XI, 22–40.
- Ohlert 1866 – Bernhardt Ohlert. Skitzzen aus Alt-Preussen. II. Das Frische Haff. *Altpreussische Monatschrift*. Bd. 3. Königsberg: Verlag und Druck von Albert Rosbach, 97–99.
- Pizunski 1999 – Pizunski Pavel. *Kryżacy od A do Ż*. Gdansk: Arenga.
- Servienė, Demereckas 1998 – Birutė Servienė, Kęstutis Demereckas. *Žvejyba pamaryje XVI–XX a.* Klaipėda: Libra Memelensis.
- Schliecht 1927 – Oskar Schliecht. *Die Kurische Nehrung in Wort und Bild*. Königsberg: Grafe und Unzer.
- v. Stassewski, Stein 1991 – Kurt v. Stassewski, Robert Stein. *Was waren unsere Vorfahren? Amts-, Berufs- und Standesbezeichnungen aus Altpreussen*. Hamburg: Selberstverlag des Vereins für Familienforschung in Ost- und Westpreussen e. V. Sitz Hamburg.
- Strakauskaitė 2001 – Nijolė Strakauskaitė. *Kuršių nerija – Europos pašto kelias*, Klaipėda: S. Jokužio leidykla-spaustuvė.
- Strakauskaitė 2010 – Nijolė Strakauskaitė. *Kultūros kraštovaizdis prie Kuršių marių*. Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla.
- Vėlius 2001 – Norbertas Vėlius. *Baltų religijos ir mitologijos šaltiniai*, t. 3. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas.
- Viliamas 1932 – Vladas Viliamas. *Kuršių nerija. Slenkančios kopos ir jų įtaka sodyboms*. Kaunas: Sakalas.
- Voigt 1843 – Johann Voigt. *Namen – Codex der Deutschen Ordens – Beamten, Hochmeister, Landmeister, Grossgebietiger, Komthure, Vogte, Pfleger, Hohmeister-Compane, Kreuzfahrer und Soldner – Hauptleute in Preussen*. Königsberg: In Commission bei Gebrudern Vorntrager.
- Voigt 1848 – Johann Voigt. *Codex diplomaticus Prussicus*. Bd. 3. Königsberg: In Commission bei Gebrudern Vorntrager.
- Wijaczka 2001 – Jacek Wijaczka. *Wizytacja biskupa Sambijskiego z 1568 roku*. Torun: Towarzystwo naukowe w Torunu, Akademia Świętokrzyska w Kielcach.
- Willoweit 1969 – Gerhard Willoweit. *Die Wirtschaftsgeschichte des Memelgebiets*. Bd. 1–2. Marburg / Lahn: Johann Gottfried Herder – Instituts.
- Žilinskas, Jarmalavičius, Minkevičius 2001 – Gintautas Žilinskas, Darius Jarmalavičius, Vytautas Minkevičius. *Eoliniai procesai jūros krante*. Vilnius: Lietuvos geografijos institutas.
- <http://www.rzuser.uni-heidelberg.de/~cd2/drw/e/ha/lbf/sche/halbfischer.htm> (žr. 2012 04 21).

## Dainius Elertas

### 16 CENTURY SILHOUETTES OF SOCIETY IN THE NORTH CURONIANS SPITS

#### Summary

The article investigates the society, economy, demographics of The Northern Curonian Spit in the sixteenth century. It is considered hypothetical genealogic relationships and origin of population of the northern Curonian Spit. After statistical analysis of the collected tax data, it is analyzed population, welfare, social structure, dynamics of lifestyle's lows and highs, extent and causes. It is discussed the relationship between 1570–1573, 1600–1603 fever epidemics and the consequences of sand blizzards intensification in 1558–1603. Due to these factors facing a demographic and economic crisis gradually forced to give up cattle breeding since the sixteenth century 8<sup>th</sup> decade. Fishing became a major activity for residents who survived and didn't retreat. Plague and the effects of moving sand created preconditions for migration. Most of the 18–20 century the northern peninsula population's roots should be looked for not between 16 century descendants of local inhabitants, but between 17–18 century newcomers. Personal names, place names, processed statistics presented in this article could be material for further researches of comparative or economic, historical sociology, anthropology and literature subjects.

Tyrimas atliktas vykdant Klaipėdos universiteto Baltijos regiono istorijos ir archeologijos instituto įgyvendinamą projektą „Vertybių transformacijos Baltijos regiono rytinėje pakrantėje brandžiaisiais viduriniais ir ankstyvaisiais naujaisiais amžiais“, finansuojamą Europos socialinio fondo Žmogiškųjų išteklių plėtros veiksmų programos lėšomis, kurias administruoja Lietuvos mokslo taryba, įgyvendindama 3 prioriteto „Tyrėjų gebėjimų stiprinimas“ priemonę „Parama mokslininkų ir kitų tyrėjų mokslinei veiklai (Visuotinė dotacija)“ (VP1-3.1-ŠMM-07-K-02-084).

## 1 priedas

### Nidos gyvenvietės gyventojų mokesčiai, bandos dydis ir sudėtis 1540 m. „Turkų mokesčių“ duomenimis

Pavardė, vardas	Bendra mokesčiams sumokama suma ir skliaustuose galvijų galvų skaičius	Apmokestinami gyvuliai	Pastabos
Nidos karčemos laikytojas	34 šilingai 3 denarai (32)	9 karvės, dvimetė telyčia, 5 tų pačių metų veršiai, 3 ožkos, 11 kiaulių, 3 arkliai	Neįvardytas asmuo
Niclas Rewter	15 šilingų 3 denarai (14)	3 pieningos karvės, jautis, 2 dvimečiai jautukai, 6 ožkos, arklys ir kiaulė	Raitelis – pareigūnas
Merten Rauch	14 šilingų 3 denarai (13)	2 karvės, 2 jaučiai, apie metų veršis, dvimetis buliukas, 5 ožkos, kiaulė, arklys	
Michell Lam-matt	13 šilingų (15)	2 karvės, 2 mėsiniai dvimečiai galvijai, 2 metiniai veršiai, 6 ožkos, 2 kiaulės, arklys	Jhan Lammat giminė?
Valtenn Kawer zcw Nydden	8 šilingai (5)	2 karvės, 1 mėsinis trimetis galvijai, 1 dvimetė telyčia, arklys	Erškėtų ir jų ikrų paruošėjas?
Jhan Lammat zcw Nydenn	6 šilingai 3 denarai (10)	karvė, metų veršis, 4 ožkos, 3 avys, kiaulė	Michell Lammatt giminė?
Jost Krawße	5 šilingai (4)	2 pieningos karvės, kiaulė, ožka	
Matz Petschencko	5 šilingai -	<b>Neturi gyvulių</b>	„privalo už židinių duoti“
Valentin Solleyn	5 šilingai -	<b>Neturi gyvulių</b>	„privalo už židinių duoti“
Zcutzer	5 šilingai -	<b>Neturi gyvulių</b>	„privalo pusę už židinių duoti“
Hans Bamba	5 šilingai -	<b>Neturi gyvulių</b>	„dėlei privalo 5 šilingus už židinių duoti“
Greger Kabelke	5 šilingai -	<b>Neturi gyvulių</b>	„dėlei privalo 5 šilingus už židinių duoti“

Pavardė, vardas	Bendra mokesčiams sumokama suma ir skliaustuose galvijų galvų skaičius	Apmokestinami gyvuliai	Pastabos
Herman Lambatt	5 šilingai -	<b>Neturi gyvulių</b>	„privalo pusę 5 šilingų už židinį duoti“
Peter Schmidt	4 šilingai (2)	2 karvės	Kalvis?
Pater Denn	4 šilingai (2)	2 pieningos karvės	
Jocub Rytstzenick	4 šilingai (5)	karvė, 3 ožkos, kiaulė	
Capar Lange	3 šilingai (2)	pieninga karvė, dvimetė telyčia	
Matz Pantick	2 šilingai ½ denaro (2)	karvė, apymetis veršis	
Lorentz Lybitt	2 šilingai (4)	4 ožkos	
Jan Rytzene	-	<b>Neturi gyvulių</b>	Pabėgęs
20 mokesčių mokėtojų	2 markės 21 šilingas 3 denarai (110)	9 pieningos karvės, 19 karvių, 3 jaučiai, 3 mėsiniai galvijai, 1 buliukas, 2 jautukai, 10 veršių, 3 telyčios, 32 ožkos, 3 avys, 18 kiaulių, 7 arkliai	

2 priedas

**Naglių gyvenvietės gyventojų mokesčiai, bandos dydis ir sudėtis  
 1540 m. „Turkų mokesčių“ duomenimis**

Pavardė, vardas	Bendra mokesčiams sumokama suma ir skliaustuose galvijų galvų skaičius	Apmokestinami gyvuliai	Pastabos
Merten Pelleck	18 šilingų (14)	6 pieningos karvės, 2 jauni trimečiai mėsiniai galvijai, 2 jauni dvimečiai mėsiniai galvijai, 2 tų pačių metų veršiai, 2 kiaulės	
Jörge, Naglių karčemos laikytojas	17 šilingų (13)	6 pieningos karvės, metų veršis, 5 kiaulės, arklys	
Jörge Suberr scw Negelnn	13 šilingų (11)	4 karvės, 3 kiaulės, 3 apymečiai veršiai, arklys	Bartel Suber giminė?
Bartel Suber	11 šilingų ½ denaro (9)	3 karvės, 2 jauni mėsiniai trimečiai galvijai, 2 apymečiai veršiai, zcyende telyčia, kiaulė	Jörge Suberr giminė? Bartininkas – laukinių bičių kopinėtojas?
Jorge Pypitt zcw Negelnn	11 šilingų (10)	3 pieningos karvės, 3 apymečiai veršiai, 3 kiaulės, arklys	
Michell Seelhundt	10 šilingų 3 denarai (9)	3 karvės, 2 apymečiai veršiai, 3 kiaulės, arklys	
Jacob Gautsche	10 šilingų 3 denarai (9)	4 pieningos karvės, 3 apymečiai veršiai, 2 kiaulės	Andres Gautsche giminė?
Andres Gautsche	9 šilingai (6)	3 pieningos karvės, 2 veršiai, arklys	Jacob Gautsche giminė?
Merten Keyer	8 šilingai 3 denarai (5)	3 karvės, kiaulė, arklys	
Peter Habicht	6 šilingai 3 denarai (7)	2 karvės, 3 pymečiai veršiai, 2 kiaulės	

Pavardė, vardas	Bendra mokesčiams sumokama suma ir skliaustuose galvijų galvų skaičius	Apmokestinami gyvuliai	Pastabos
Thom Krebs	5 šilingai 3 denarai (5)	2 pieningos karvės, 2 apymečiai veršiai, kiaulė	
11 mokesčių mokėtojų	2 markės 1 šilingas (98)	24 pieningos karvės, 15 karvių, 6 mėsiniai galvijai, 23 veršiai, 1 telyčia, 23 kiaulės, 6 arkliai	



### 3 priedas

#### Karvaičių gyvenvietės gyventojų mokesčiai, bandos dydis ir sudėtis 1540 m. „Turkų mokesčių“ duomenimis

Pavardė, vardas	Bendra mokesčiams sumokama suma ir skliaustuose galvijų galvų skaičius	Apmokestinami gyvuliai	Pastabos
Caspar, Karvaičių karčemos laikytojas	48 šilingai 3 denarai (40)	8 karvės, 4 jaučiai, 2 mėsiniai gyvuliai, 3 trimečiai buliukai, 4 apymečiai veršiai, 5 avys, 5 ožkos, 5 kiaulės, 4 arkliai	
Hans Laß	7 šilingai (10)	7 karvės, apymetis veršis, kiaulė, arklys	
Peter Rucke zcw Craweytenn	9 šilingai (6)	3 karvės, ožka, kiaulė, arklys	
Niclas Gybbe	8 šilingai 3 denarai (7)	2 karvės, jautis, mėsinis jaunas trimetis galvijas, apymetis veršis, 2 kiaulės	
Matz Wager	7 šilingai (5)	3 karvės, 2 apymečiai veršiai	Vageris – pareigūnas
Hans Mukutt	6 šilingai ½ denaro (4)	3 pieningos karvės, apymetis veršis	
Jorgen Wicke	6 šilingai ½ denaro (4)	2 pieningos karvės, dvimetis jaunas mėsinis galvijas, apymetis veršis	
Andre Stalleck	5 šilingai ½ denaro (5)	2 karvės, apymetis veršis, 2 kiaulės	
Hans Supe	4 šilingai 3 denarai (3)	2 karvės, metų veršis	
Jocub Schkayder	4 šilingai (2)	2 pieningos karvės	
Heynrick Kukoll	4 šilingai (2)	2 pieningos karvės	
Claus Seckener	3 šilingai (3)	Karvė, apymetis veršis, ožka	
12 mokesčių mokėtojų	2 markės 4 šilingai (91)	9 pieningos karvės, 28 karvės, 5 jaučiai, 4 mėsiniai galvijai, 3 buliukai, 13 veršių, 5 avys, 7 ožkos, 11 kiaulių, 6 arkliai	

## 4 priedas

**Juodkrantės gyvenvietės gyventojų mokesčiai, bandos dydis ir sudėtis  
1540 m. „Turkų mokesčių“ duomenimis**

Pavardė, vardas	Bendra mokesčiams sumokama suma ir skliaustuose galvijų galvų skaičius	Apmokestinami gyvuliai	Pastabos
Bartel Mawer	17 šilingų (14)	4 karvės, 2 telyčios, trimetis mėsinis galvijas, 2 apymečiai veršiai, 2 avys, 2 kiaulės, metų kumeliukas	Jhan Mawer gimnaitis? Bartininkas – laukinių bičių kopinėtojas?
Martin Kawr zcw Schwartzertt	16 šilingų (15)	4 karvės, 2 dvimečiai mėsiniai galvijai, apymetis veršis, ožka, 5 avys, kiaulė, arklys	Erškėtų ir jų ikrų paruošėjas?
Anthonius Semeytt	13 šilingų 3 denarai (11)	4 karvės, dvimetis mėsinis galvijas, 2 metų veršiai, 3 ožkos, arklys	
Jorge Pflieger	12 šilingų 3 denarai (11)	3 pieningos karvės, 2 dvimečiai mėsiniai galvijai, 3 ožkos, 2 avys, arklys	Pfliegeris – pareigūnas
Andres Dymbbs	9 šilingai 3 denarai (8)	2 pieningos karvės, 2 jauni dvimečiai mėsiniai galvijai, 2 avys, kiaulė, arklys	
Jacub Myttenick	9 šilingai (10)	Karvė, 2 jauni dvimečiai mėsiniai galvijai, 2 ožkos, 3 avys, kiaulė, arklys	
Jhan Mawer zcw Schwartzertt	9 šilingai (9)	Jautis, ožka, 4 avys, kiaulė, 2 arkliai	Bartel Mawer gimnaitis?
Arnack Krawße	9 šilingai (9)	3 pieningos karvės, 2 metų veršiai, 2 ožkos, avis, kiaulė	
Arnack Kawer	6 šilingai (5)	2 karvės, jaunas dvimetis mėsinis galvijas, apymetis veršis, avis	Martin Kawr gimnaitis? Erškėtų ir jų ikrų paruošėjas?

Pavardė, vardas	Bendra mokesčiams sumokama suma ir skliaustuose galvijų galvų skaičius	Apmokestinami gyvuliai	Pastabos
Jann Grumsch zcw Schwartzert	4 šilingai 3 denarai (3)	Pieninga karvė, metų veršis, arklys	
Andris Kursch	3 šilingai	-	Inßlewthe
Hans Sirbir	3 šilingai	-	Inßlewthe
Michell Dammar	3 šilingai	-	Inßlewthe
13 mokesčių mokėtojų	2 markės 3 šilingai (95)	9 pieningos karvės, 15 karvių, 2 telyčios, 1 jautis, 11 mėšinių galvijų, 9 veršiai, 20 avių, 12 ožkų, 7 kiaulės, 8 arkliai, 1 kumeliukas	